

Tisdagen den
11 maj 1976

Tisdagen den 11 maj

Kl. 15.00

*Om åtgärder för att
underlätta för äldre
statsanställda att få
deltidsarbete*

§ 1 Justerades protokollen för den 29 och 30 april.

§ 2 Herr talmannen meddelade att herr *Aberg* den 9 maj återtagit sin plats i riksdagen, varigenom herr *Annerås* uppdrag som ersättare för honom upphört.

§ 3 Om åtgärder för att underlätta för äldre statsanställda att få deltidarbete

Herr statsrådet *FELDT* erhöll ordet för att besvara herr *Mundebos* (fp) den 29 april anmälda fråga, 1975/76:335, och anförde:

Herr talman! Herr *Mundebo* har frågat mig vilka åtgärder regeringen vidtagit för att underlätta för äldre statsanställda att genom deltidarbete få möjlighet till delpension.

Finansdepartementet har vid två tillfällen med de statsanställdas huvudorganisationer tagit upp frågan om regler för sådan nedsättning av tjänstgöringen att pension skulle kunna utgå enligt lagen om delpension.

Organisationerna har sagt att man inte vill att regeringen utfärdar några regler om nedsättning av tjänstgöringen. Man syftar till att få dessa frågor lösta i samband med de förhandlingar om vissa ändringar i gällande pensionsavtal som f. n. pågår mellan statsverket och huvudorganisationerna.

Herr *MUNDEBO* (fp):

Herr talman! Jag tackar för svaret på min fråga.

Bakgrunden till frågan är att om knappt två månader börjar en ny pensionsreform att gälla – på sikt en av de viktigare under 1900-talet. Det har under lång tid pågått förhandlingar om anpassning av gällande pensionsregler till det nya läget. De förhandlingarna har dragit ut på tiden och är ännu inte klara. Jag har förståelse för att personalorganisationerna vill ha inflytande också över reglerna när det gäller nedsättning av tjänstgöringen och att de alltså har givit det svar som de har gjort.

Många menar att man fått ringa gehör från statens sida, finansdepartementet och avtalsverket, när det gäller att genomföra den nya lagen. Jag tänker då inte bara på de tekniska lösningarna utan också på åtgärder för att få fram fler deltidarbeten. Det har sagts t. ex. från TCO-S:s sida att staten borde vara föregångare då det gäller att fullfölja lagstiftarnas intentioner och bereda äldre arbetstagare möjlighet att trappa ner sin arbetstid och få delpension men att man inte kunnat notera att staten fyllt den rollen.

Det finns alltså en risk för att delpensionen i många fall kan bli en reform

Tisdagen den
11 maj 1976

*Om åtgärder för att
underlätta för äldre
statsanställda att få
deltidsarbete*

på papperet. Planeringen och informationen inom verken har varit bristfällig och i många fall otillräcklig. Jag menar att staten på ett aktivt sätt bör fylla sitt ansvar för att genomföra denna viktiga pensionsreform.

Jag vill sluta med en förhoppning och formulerar den som en tilläggsfråga: Kommer finansdepartementet att verka för en snabb lösning av förhandlingarna och för en mer aktiv information i verken och för att förbättra möjligheterna till nedsättning av tjänstgöringen för de äldre arbetstagare som berörs av reformen?

Herr statsrådet FELDT:

Herr talman! Jag är också väl medveten om att det hastar om reformen skall kunna förverkligas den 1 juli. Jag kan bara här, med hänsyn till den pågående förhandlingen, uttrycka förhoppningen att parterna så snart som möjligt skall nå fram till en acceptabel lösning av de olika frågor som är under förhandling, varav flera faktiskt är rätt komplicerade.

Även om förhandlingarna pågår betyder inte det att vi inte gör någonting under tiden. Det pågår sedan en tid en hel del förberedelsearbete hos de statliga myndigheterna. Man undersöker möjligheterna att dela upp arbetsuppgifter, hur man skall göra när man för över personal till nya arbetsuppgifter, hur man skall bära sig åt för att skaffa ersättare som har den rätta utbildningen och erfarenheten för de arbetsuppgifter som kan vara aktuella samt arbetstidsförläggning och volym på den arbetstid det kan bli fråga om i samband med att ersättare tillträder. Vi är i full gång med förberedelsearbetet, men det är klart att det inte kan slutföras och att beslut inte kan fattas förrän vi har en acceptabel förhandlingslösning.

Herr MUNDEBO (fp):

Herr talman! Jag vill försäkra att det är många av de statsanställda som delar förhoppningen att de pågående förhandlingarna snart skall vara slutförda.

Jag vill även hoppas att förberedelsearbetet fullföljs och aktiveras så att information når ut till de berörda statsanställda. I tidningen Statstjänstemannen nämndes nyligen det exemplet att man på en del arbetsplatser sade att de statsansättilda inte omfattades av lagen om delpension; alltså en helt felaktig information. Det pekar på att det är nödvändigt att förbättra informationen om den gällande lagstiftningen och att aktivare än hittills verka för att den praktiskt kommer att genomföras.

Herr statsrådet FELDT:

Herr talman! Informationen skall naturligtvis vara korrekt, och sådana felaktigheter som herr Mundebo nämnde måste rättas till. Men det är inte lätt att informera innan man exakt vet vad man skall informera om. Som framgår av herr Mundebos och min diskussion så är det i hög grad beroende av utgången av förhandlingarna. Därför är det svårt att lämna information som är korrekt innan man vet hur de här frågorna kommer att lösas.

§ 4 Om kontroll av planerade biståndsåtgärder

Nr 122

Tisdagen den
11 maj 1976

Fru statsrådet SIGURDSEN erhöll ordet för att besvara herr *Siegbahns* (m) den 29 april anmälda fråga, 1975/76:339, och anförde:

Herr talman! Herr Siegbahn har med hänvisning till en artikel i Svenska Dagbladet den 27 april i år bett mig redogöra för läget beträffande det svenska biståndet till en skogsskola i Tanzania. Samtidigt vill herr Siegbahn att jag skall informera om i vilken utsträckning man från svensk sida utvärderar och kontrollerar att planerade biståndsinsatser kommer till stånd och får avsedd effekt.

Sverige har stött Tanzanias skogsutvecklingsprogram sedan 1972/73 med totalt 42 milj. kr. Av detta belopp har sammanlagt ca 1,2 milj. kr. avsatts för att bygga den berörda skogsskolan i Moshi. Skolan är avsedd för utbildning av personal för sågverk, pappersbruk etc. Byggnadsprogrammet har försenats liksom vissa leveranser av utrustning. Skolan är emellertid nu i det närmaste färdigbyggd och undervisning pågår sedan ett halvår.

Ryktena om att svenska biståndspengar inte har nått skogsskolan torde bero på att det ansvariga ministeriet omfördelat en del av de medel som har avsatts för skolan till andra ändamål inom skogssektorn. Denna omfördelning har gjorts utan att den svenska biståndsförvaltningen i förväg konsulterats. Praxis är att konsultationer sker om anslagen måste omfördelas inom godkända program för att stödet skall anpassas till aktuella behov.

Det finns i dag inga skäl att tro att det omfördelade beloppet inte skulle ha utnyttjats inom Tanzanias skogsutvecklingsprogram.

I det avtal som nyligen har tecknats rörande fortsatt stöd till Tanzanias skogsprogram har det emellertid överenskommit om mera detaljerade föreskrifter för medelsanvändning och redovisning.

I de olika avtal som reglerar vårt utvecklingssamarbete med mottagarländerna för svenskt bistånd ingår bestämmelser om utvärdering och kontroll av de svenskstödda insatserna. Som regel gäller att Sverige varje kvartal får rapporter om gjorda utbetalningar och mot dessa svarande prestationer. Denna rapportering kompletteras i fråga om projektsamarbete med platsbesök av representanter för biståndsförvaltningen. Vid sidan om denna fortlöpande utvärdering och kontroll företar SIDA tillsammans med mottagarlandet särskilda utvärderingar av större projekt och program som erhåller svenskt stöd. För bl. a. detta ändamål förfogar SIDA över en särskild anslagspost på 10 milj. kr.

Herr SIEGBAHN (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Sigurdson för det svar som jag fått, som var tämligen uttömmande för att vara svar på en enkel fråga. Men det är ganska motiverat, eftersom den här frågeställningen är av principiell betydelse ur flera synpunkter.

Det är allvarligt om det uppstår en uppfattning hos svenska folket att dess dryga skatter i viss utsträckning försvinner via biståndsanslagen. Det kan äventyra människors vilja att utveckla och kanske t. o. m. bibehålla

*Om kontroll av
planerade bistånds-
åtgärder*

vårt bistånd på nuvarande nivå. Detta resonemang reser i sin tur andra frågeställningar, t. ex. i vilken utsträckning pengar kommer i fel fickor, s. k. korruption, hur man kan och bör utvärdera olika hjälpprojekt och vilken kontroll man skall få ha av den löpande verksamheten. Jag vill läsa in i kammarens protokoll det som anförts på den punkten. Christina Jutterström skrev den 27 april i en rapport från Dar es Salaam, Tanzanias huvudstad:

”Den svenska biståndsverksamheten har inte undgått att komma i kontakt med vad man misstänker vara korruption. Tre gånger har Sverige t. ex. finansierat en skogsskola i Tanzania. Varje gång har ungefär en tredjedel av pengarna nått distriktet där skolan skall byggas. Men fortfarande finns det inte någon skogsskola.”

Hon har också intervjuat före biträdande chefen för SIDA, herr Forsse, som numera är verksam i u-hjälpsarbetet i Tanzania. Han säger:

”Frågan är om t. ex. Sverige gör nytta med alla sina pengar och människor i Tanzania. Det finns en risk att vi i stället finansierar slöseriet med pengar och folk.”

Nu säger statsrådet att denna skola redan är i gång och fungerar. Det stämmer inte riktigt med vad Christina Jutterström säger, men jag får utgå ifrån att det är riktigt. Däremot fortsätter statsrådet och säger att det inte finns anledning att tro annat än att dessa pengar kommer till användning inom hela ramen för skogshjälpsprogrammet. Det är möjligt – men man vet det tydligen inte. Så mycket är säkert att de inte har kommit till skolan, men man hoppas, efter vad jag förstår, att de har kommit att användas till trädplantering eller någonting annat.

Det som Christina Jutterström säger, att pengar betalats ut tre gånger, låter litet lustigt om det samtidigt är på det sättet, som statsrådet säger i sitt svar, att man kvartalsvis gör kontroll och får rapporter. I så fall borde det ha blivit klart att någonting är fel på den här punkten. Man borde ha begärt, och kanske också ha fått, rapport. Något sådant besked har således inte infördrats. I detta anförande hinner jag inte säga mer än att jag hoppas att man tar allvarligt på den här kontrollen av den löpande verksamheten.

Fru statsrådet SIGURDSEN:

Herr talman! Jag håller med herr Siegbahn när han säger att det vore allvarligt om svenska folket får den uppfattningen att våra biståndspengar inte kommer fram eller kommer i fel fickor.

Artikeln tar upp ett problem som vi vet existerar i många u-länder, också i Tanzania, nämligen korruptionen. President Nyerere, som nyligen har varit här på besök, har sagt att detta fenomen finns också i Tanzania och att man är mycket vaksam på den punkten. Både presidenten och myndigheterna i Tanzania tar mycket allvarligt på detta problem och försöker komma till rätta med det. I vårt biståndssamarbete med Tanzania ingår också en del inslag som gäller att förstärka utbyggnaden av ett effektivare ekonomiskt kontrollsystem. Man ber alltså oss om hjälp – både inom koooperationen och inom andra områden – för att komma till rätta med problemen.

Pengar och folk behövs inte – jag tror det var så herr Siegbahn sade. Jo, det är just bristen på utbildad personal som ofta gör att man har svårt att klara detta. Men som jag säger i svaret har vi i det avtal vi nyligen har undertecknat skrivit in att vi skall ha mer detaljerade föreskrifter för medelsanvändning och redovisning.

Herr SIEGBAHN (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka för detta kompletterande svar. Det är klart att korruption förekommer i dessa länder. Jag har ju vistats många år i dem, och jag vet att korruptionen där har olika former och omfattning. Vissa statstjänstemän har nästan ingen lön, och det är kanske inte alldeles orimligt att de av olika hjälpsökande eller andra som har kontakt med myndigheterna får mindre belopp – man kan kalla det sportler. Men det är självfallet allvarigare, om det sker på högre nivå och därigenom äventyrar projekten.

Jag tycker kanske att statsrådet Sigurdsen tar litet för lätt på den viktiga fråga som även Forssé reste, nämligen huruvida man ger för mycket pengar i fall där man vet att de kanske försvinner. Jag vill minnas att det t. o. m. var så att regeringen gav Tanzania 10 milj. kr. mer föregående år än vad SIDA hade begärt. Det bör man i så fall vara mycket försiktig med sedan det konstaterats att det inte finns en kontrollorganisation som är tillfyllest på detta område.

Fru statsrådet SIGURDSEN:

Herr talman! Att vi skulle ge mer pengar än vad landet behöver tror jag inte är riktigt vare sig när det gäller Tanzania eller något annat mottagarland. Tanzania är ju ett av de allra fattigaste länderna och är huvudmottagare i den svenska biståndsverksamheten. Tanzania har alltså många behov, och landet behöver hjälp med att få dessa tillgodosedda. Tanzania får själv göra prioriteringarna när det gäller de insatser landet vill ha.

Herr SIEGBAHN (m):

Herr talman! Det är möjligt att jag använde ordet "behöver", men det menade jag i så fall naturligtvis inte utan avsåg "effektivt göra av med, använda". Detta är givetvis ett problem i många u-länder, där det inte finns en byråkrati, en statstjänarstab som kan utarbeta de rätta projekten och framför allt inte kan övervaka de projekt som förekommer. Jag vill minnas att riksrevisionsverket för några år sedan gjorde en utredning av SIDA:s uppföljning av projekt och anförde en ganska skarp eller i varje fall allvarig kritik mot att man hade ägnat för litet tid och pengar åt sådan uppföljning dels under den tid som projekten pågår, som gäller i detta fall med skolan, dels i efterhand för att utvärdera om de givit de resultat man kunde vänta.

Det gäller alltså en oerhört känslig fråga, eftersom man kommer in på diskussioner om i vilken utsträckning man lägger sig i andra länders inre angelägenheter. Men jag tror att man i allas intresse, inte minst skatte-

Tisdagen den
11 maj 1976

*Om åtgärder för att
förbättra elevassistenternas ekonomiska situation*

betalarnas, är tvungen att följa en ganska hård linje för att vi skall kunna lyckas med det som vi båda och riksdagens majoritet är intresserade av, nämligen ett framgångsrikt och ökande samarbete med u-länderna för att hjälpa dem i deras utveckling.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5 Om åtgärder för att förbättra elevassistenternas ekonomiska situation

Fru statsrådet HJELM-WALLÉN erhöll ordet för att besvara fru *Marklunds* (vpk) den 27 april anmälda fråga, 1975/76:324, till herr utbildningsministern, och anförde:

Herr talman! Fru Marklund har frågat chefen för utbildningsdepartementet vilka åtgärder han avser vidta för att tillgodose elevassistenternas vid Ingemundsskolan rimliga lönekrav. Enligt fastställd ärendefördelning ankommer det på mig att besvara frågan.

Elevassistenterna vid Ingemundsskolan är anställda av Solna kommun. Assistenternas löne- och anställningsvillkor regleras genom avtal med kommunen. Enligt vad jag har inhämtat har förhandlingar påbörjats i denna fråga. Det ankommer inte på mig att göra uttalanden i nämnda lönefråga.

Fru MARKLUND (vpk):

Herr talman! Jag är naturligtvis klar över att det är Solna kommun som har anställt de elevassistenter det gäller, men till verksamheten utgår ju statsbidrag som administreras av skolöverstyrelsen, och de medlen är uppenbarligen otillräckliga. De förhandlingar som statsrådet hänvisar till och som har påbörjats kan ju bli utdragna. Vore det då inte rimligt att staten såg till att verksamheten kunde fungera på rimliga villkor till dess att situationen har klarats upp med kommunen? Jag beklagar att statsrådet inte anser sig böra uttala sig om detta.

I motiveringen till min fråga har jag anfört, att det förefaller som om varken staten eller kommunerna betraktar det arbete som elevassistenterna utför som ett krävande yrkesarbete och att det är därför som de får så dåligt betalt. Det förhållandet att elevassistenternas arbete är en förutsättning för att vissa handikappade skall kunna delta i den utbildning som de har rätt till ser jag som ytterligare ett skäl för att de lönekrav elevassistenterna framfört skall tillgodoses.

Det är inte tillfredsställande att de handikappade som berörs och elevassistenterna skall behöva sitta emellan medan förhandlingar pågår – detta så mycket mer som elevassistenterna nu och annan vårdpersonal vid andra tillfällen ofta drabbas av det förhållandet att de i sitt fackliga agerande alltid måste ta hänsyn till de människor som de står i en eller annan relation till i sitt vårdarbete. Mot den bakgrunden har jag en känsla av att de ofta utnyttjas av kommun och stat.

Kanske statsrådet ändå skulle vilja uttala sig om sin syn på elevassistenternas arbete.

Fru statsrådet HJELM-WALLÉN:

Herr talman! I själva lönefrågan vill jag, som jag sagt i mitt svar, inte uttala mig, dels därför att det just nu pågår förhandlingar, dels därför att staten över huvud taget inte är part i dessa förhandlingar. På arbetsgivarsidan är det Solna kommun som är part.

När fru Marklund säger att den budgeterade summan kanske är för låg, vill jag bara notera att riksdagen för någon månad sedan fattade beslut om detta anslag och på regeringens förslag höjde anslaget med 25 %. Beloppet under den här anslagspunkten är nu tillsammans taget 1,5 milj. kr. Solna kommun har att söka bidrag ur denna anslagspost, och SÖ får pröva de kostnader som kommunen har för elevassistenterna.

Arbetet som elevassistent är säkert krävande. Jag har tidigare haft kontakt med den här personalgruppen i skolan och kommer i morgon att på nytt träffa just representanter för Solnas elevassistenter för att resonera med dem om deras arbetssituation.

Fru MARKLUND (vpk):

Herr talman! Jag vill väldigt gärna tacka statsrådet för detta kompletterande svar. Det tyder på att statsrådet och jag ändå har en gemensam uppfattning om vad elevassistenternas arbete betyder. Jag beklagar för egen del att jag inte har uppmärksammat den här posten i budgetarbetet och ställt krav om ännu större höjningar av anslaget. Men uppenbarligen får vi anledning att göra det, om det nu visar sig att Solna kommun och andra kommuner, som har elevassistenter anställda, inte betalar dem efter det arbete som de utför.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6 Om barnskötarutbildningen i gymnasieskolan

Fru statsrådet HJELM-WALLÉN erhöll ordet för att besvara fru Lantz (vpk) den 4 maj anmälda fråga, 1975/76:343, och anförde:

Herr talman! Fru Lantz har frågat mig om jag anser att den specialkurs för barnskötare som omfattar en termin motsvarar de krav på praktisk undervisning som måste vara ett huvudmoment i utbildning av all barnomsorgspersonal.

Kurs för utbildning till barnskötare och dagbarnvårdare inom förskoleverksamhet för barn i åldern 0-7 år (1 termin) är i första hand avsedd för vuxna som har erfarenhet från arbete med barn men som saknar den teoretiska utbildning som behövs. För att underlätta tillträde till utbildningen för denna kategori har den fria kvoten fastställts till 75 % av elevplatserna. Sålunda kommer tidigare yrkeserfarenhet - inte skolunderbyggnad och betyg

Nr 122

Tisdagen den
11 maj 1976

*Om barnskötarut-
bildningen i
gymnasieskolan*

Tisdagen den
11 maj 1976

*Om barnskötarut-
bildningen i
gymnasieskolan*

– att vara avgörande för antagning till denna specialkurs. Vidare är lägsta åldern för intagning 20 år.

Med hänsyn till den grupp som kursen vänder sig till anser jag att det praktiska innehållet väl svarar mot behovet.

Fru LANTZ (vpk):

Herr talman! Jag ber först att få tacka för svaret.

Vänsterpartiet kommunisterna har i andra sammanhang påpekat vikten av att mer personal inom barnomsorgsområdet utbildas och att utbildningen för denna personal görs kvalitativt bättre.

Vi har också uttalat att i princip bör alla som arbetar inom förskolan ha samma utbildning och att barnskötar- och förskolläroarbetsutbildningen på sikt bör slås ihop, eftersom den nuvarande uppdelningen inte har någon praktisk betydelse för arbetet ute på barnstugorna.

Det finns just nu en mångfald olika utbildningsvägar som väl måste betraktas som nödvändiga, eftersom regering och riksdag under många år har försummat utbyggnaden av den reguljära förskolläroarbetsutbildningen. Men det är då i dag beträffande alla de här bristutbildningarna desto viktigare att åtminstone kvaliteten i utbildningarna inte eftersätts. Utbyggnaden av barnomsorgsverksamheten får inte ske till priset av att personalens utbildning försämras; tvärtom måste kvalitativa förbättringar åstadkommas. Utbildningens inriktning måste också stämma överens med de målsättningar som bl. a. kommer till uttryck i barnstugeutredningen. Dels måste utbildningen generellt göras längre, dels måste praktiken bakas in i själva utbildningen, så att en varvning mellan teori och praktik kan bli möjlig.

Nu har jag upptäckt en utbildning som enligt mitt förmenande både är alltför kort och saknar praktik. Det finns nämligen en utbildning i dag som kan ge full behörighet till barnskötare med bara tolv dagars praktik.

Hur är detta möjligt? Det kan man fråga sig. Kursen är en specialkurs i gymnasieskolan och omfattar en termin. Det är detsamma som 17 veckor under hösttermin – för att nu ta det värsta exemplet, så att säga. I läroplanen föreskrivs en dags, eller rättare sagt sju timmars, praktik per vecka. Vi vet att av olika anledningar – t. ex. genom lov dagar – åtminstone tre veckors veckodagar bortgår för det ändamålet, så att bara 14 veckor av utbildningen återstår. Därutöver kommer normalt ca 10 % frånvaro, varför summan av kardemumman blir att bara tolv dagars praktik återstår. Och jag vill poängtera att det inte krävs någon förpraktik för den här utbildningen.

I svaret sägs att utbildningen i första hand är avsedd för vuxna som har erfarenhet från arbete med barn. Men såsom jag här redovisat – det är visserligen ett teoretiskt exempel men ändå fullt möjligt – blir man barnskötare efter bara tolv dagars praktik. Detta kan väl inte vara till fyllest. Eftersom det är viktigt att just personal inom barnomsorgen får en utbildning där praktiken tillmäts stor betydelse, hade jag sett fram emot ett svar av statsrådet där en förändring av detta uppenbara missförhållande skulle utlovas.

Fru statsrådet HJELM-WALLÉN:

Herr talman! Kursen vänder sig framför allt till vuxna människor som har erfarenhet från arbete med barn tidigare, och då är det inte särskilt förståndigt att lägga in praktik i den i och för sig ganska korta utbildningstiden. Att utbildningstiden är så kort bör också ses mot bakgrunden att utbildningen vänder sig till vuxna människor. Det är mycket lättare att locka in dem i utbildningar av kortare längd.

Fru LANTZ (vpk):

Herr talman! Tidigare, i den ettåriga utbildningen, krävdes det förpraktik och dessutom ingick inte mindre än tre och en halv dagars praktik i veckan. Detta protesterade man emot, eftersom det ansågs vara för mycket. Men i stället för att då antingen ta bort förpraktiken eller den inbyggda praktiken tog man bort båda, och därför får utbildningen den effekten, att man kan bli fullt behörig barnskötare efter bara tolv dagars praktik. Fru statsrådet kan väl inte mena att den praktiken är tillräcklig? Det må vara att man vänder sig till vuxna människor som redan har erfarenhet av att sköta barn, men detta är ju ingen garanti. Vad händer med de elever som inte har den barnerfarenheten? De går således in i utbildningen utan någon som helst förpraktik, eftersom det inte krävs någon sådan.

Fru statsrådet HJELM-WALLÉN:

Herr talman! Jag har utgått från att det är äldre människor med barnerfarenhet som kommer att tas in i dessa kurser, och det är också därför som den fria kvoten har satts till 75 % vilket är unikt.

Fru LANTZ (vpk):

Herr talman! Man kan inte förutsätta att det bara är vuxna människor som söker sig till denna utbildning, eftersom den står öppen för alla som har fyllt 20 år – alltså även för sådana som inte har en enda dags erfarenhet av egna barn eller som har förskolepraktik. Av den anledningen tycker jag att det hade varit på sin plats att statsrådet åtminstone sagt att det förhållandet, att man kan bli barnskötare efter endast tolv dagars praktik, naturligtvis inte är bra.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 7 Om vården av utvecklingsstörda barn

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att besvara herr Svenssons i Malmö (vpk) den 2 april anmälda interpellation, 1975/76:164, och anförde:

Herr talman! Herr Svensson i Malmö har frågat mig dels om jag anser att den institutionella vården av utvecklingsstörda barn allmänt fungerar tillfredsställande, dels vad jag har vidtagit för åtgärder med anledning av

Tisdagen den
11 maj 1976

*Om vården av
utvecklingsstörda
barn*

vad som framkommit om förhållandena på det berörda området.

Enligt omsorgslagen ankommer det på landstingskommunerna och de landstingsfria kommunerna att svara för vård och omsorg för psykiskt utvecklingsstörda. Tillsynen över verksamheten utövas av socialstyrelsen och i vissa avseenden av skolöverstyrelsen.

När det gäller vården av psykiskt utvecklingsstörda barn och ungdomar har de senare årens utveckling medfört att allt fler av dem bor i sina föräldrahem. Samtidigt har andelen som bor på vårdhem och elevhem minskat. En sammanställning av uppgifter för år 1975 visar att antalet utvecklingsstörda barn och ungdomar var ca 13 700. Av dessa bodde ca 9 300 i föräldrahemmet eller annat enskilt hem. Omkring 2 000 bodde i elevhem eller inackorderingshem och lika många vistades i de 50 vårdhem som finns i landet. Ca 200 vårdades på specialistsjukhus, medan ett hundratal fanns vid specialärskola. För 130 angavs annan boendeform.

Det finns en klar utvecklingstendens mot ett ökat integrerat boende, i föräldrahem eller i inackorderingshem och i mindre elevhem. Men de svårast skadade barnen och ungdomarna behöver den vård och omvårdnad som endast en institution kan ge. På dessa institutioner måste ställas mycket höga krav. Även om det fortfarande finns brister i den institutionella vården av psykiskt utvecklingsstörda barn och ungdomar får denna allmänt sett anses tillfredsställande.

Herr Svenssons interpellation behandlar förhållandena på ett visst vårdhem. Då dessa förhållanden påtalades hösten 1974 föranledde de en utredning av omsorgsstyrelsen. Socialstyrelsen påkallade polisutredning och prövning av åtalsfrågan. Åklagarmyndigheten har i juli 1975 beslutat att inte väcka åtal mot någon av de berörda.

Redan år 1971 föreslog socialstyrelsen att det aktuella vårdhemmet borde få nya lokaler. Enligt vad jag har inhämtat projekteras nu det nya hemmet och inflyttning beräknas kunna ske till hösten 1977. Omfattande personalförändringar har skett. Omsorgsstyrelsen följer genom en särskild förtröendeman verksamheten vid hemmet.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Jag tackar för svaret, men jag vill understryka att min tacksamhet är av ganska formell natur. Jag vill inte dölja att jag är missnöjd med svaret. Det berör inte i någon som helst mån den problematik som det handlar om. På min ena fråga svaras att de institutionella förhållandena för utvecklingsstörda barn är allmänt tillfredsställande. På min andra fråga, om vad som bör göras efter det som framkommit, svaras inte alls.

Vad vi här skall diskutera är inte dessa allmänt hållna, glidande formuleringar i svaret. Vad som bör diskuteras är konkreta ting. Skall utvecklingsstörda barn tvångsmatas? Skall man slå dem för att få dem att äta? Skall man misshandla dem för att de skall ta sin medicin? Så står problemet. Och det är ett problem som inte syns i detta slipade och tillintet förpliktande interpellationssvar.

Det fall jag använde som exemplifiering är som alla vet inget isolerat

Tisdagen den
11 maj 1976

*Om vården av
utvecklingsstörda
barn*

fall. Den 31 mars dömdes en vårdare vid ett annat vårdhem för misshandel av en intagen. Vi har den tragiska dödsbranden på sommarkolonin i Onsala, där åtta utvecklingsstörda barn och ungdomar omkom därför att brandutrustningen var otillfredsställande, i sin tur beroende på att äskandena för bättre brandskydd hade avslagits av finansdepartementet. Vårdchefen på Gotland uttrycker i ett brev till socialstyrelsen sin oro över "den alltmer utbredda förekomsten av övergrepp inom omsorgsvården". Vad som här händer får inte undanskjutas av passiva myndigheter. Det måste klargöras och åtgärdas.

De av mig speciellt påtalade händelserna från Gotland beskrivs på 80 sidor polisprotokoll. Herr Asplings avfärdande av saken ger en helt felaktig bild av vad som hänt. Genomgången av protokollen och av omsorgsstyrelsens utredning ger en annan bild.

Antalet av anmälda misshandelsfall är 25. För tolv fall har åtal underlåtit, därför att den misstänkte inte har tjänsteställning som medför ämbetsansvar. I tre fall har preskription inträtt. I dessa fall har alltså det underlåtna åtalet formella orsaker. För de övriga fallen sägs att brott inte är styrkt. Men det beror inte, som man ser när man läser papperen, på att anmälan varit felaktig. Det beror i stället på att åklagaren bedömt det inträffade inte hamna under lagens misshandelsparagraf, vilket inte alls är detsamma som att uppträdandet inte kan ha varit olämpligt.

Tre ting frapperar den som noggrant läser handlingarna. Vittnenas berättelser är som regel nyanserade, logiska, väl överensstämmande, konsekventa och rika på detaljobservationer. De misstänkta utsagor bekräftar i många fall vad som förekommit, men innehåller också egendomliga minnesluckor sida vid sida med mer detaljerade beskrivningar. Totalintrycket är att vittnena är i hög grad trovärdiga. Omsorgsstyrelsens särskilda arbetsgrupp fann också att vad som passerat i ett flertal fall förtjänat anmärkning. Arbetsgruppen talar om fastlåsning av ben, tryckningar i ryggen med matbestick, örfilar och hårdragning, tvångsmedicinering under onödigt stort våld, förlöjligande av patienter m. m. Gruppen, som här hört personalen, fördömer i flera fall det som hänt.

Polisprotokollen är en tragisk läsning. Det är en upprepning i fall efter fall av grovt olämpliga beteenden mot de utvecklingsstörda barnen. Men vad som är värre är att det speglar en inställning att de nämnda behandlingsmetoderna är att betrakta som normala och oundvikliga. Det är detta som berättigar frågan: Vad händer egentligen inom omsorgsvården? Hur behandlas de institutionsbarn som drabbats så hårt redan genom sitt handikapp? Vad har de för rättigheter?

En pojke vid Gotlandshemmet var besvärlig medan han provade skor. Efter - observera efter - avslutad provning fick han en örfil.

Ett vittne hörde hur två vårdarinnor kom överens om att kittla en utvecklingsstörd flicka. Flickan sökte dra sig undan. Vårdarna höll fast henne. Under kittlandet slog flickan bakhuvudet i väggen upprepade gånger.

En pojke har svårt att sitta rak vid matbordet och blir orolig när folk kommer in till honom. Man har då metoden att med matbestick slå honom

Tisdagen den
11 maj 1976

*Om vården av
utvecklingsstörda
barn*

i ryggen för att få honom att rätta sig. Ett vittne har observerat en svullnad av 5 cm diameter i pojkens rygg efter sådan behandling.

Slag i ansiktet och mot kroppen har utgjort rutinen då det gällt att få en annan pojke att sitta still vid matbordet.

En flicka har haft för vana att ständigt sitta på golvet. För att få henne att resa sig har man rutinmässigt använt metoden att trycka hårt på hennes nagel. Flickan reser sig då upp.

En pojke, kallad Lill-Lasse, visar sig ovillig att äta. För att få honom att äta drar man honom hårt i håret. Man slår honom enligt flera samstämmiga vittnesmål upprepade gånger över munnen med flata handen. Han kastas i ett fall ner i en låg stol. Han gråter efter behandlingen.

Om denne Lill-Lasse heter det i en vittnesberättelse:

”Vittnet fann behandlingen felaktig varför hon tog sig an Lasse, som visade sig vara villig att äta, bara han satt i hennes knä. Någon tvångsmatning var inte alls nödvändig, och numera äter han själv bara han får sitta i någons knä.”

Krävs det oss mer bevis, herr talman, om innebörden av den känslolöshet som tydligt kan visas dessa samhällets allra svagaste?

En 16-årig flicka står på ett spädbarns nivå. Hon håller på spädbarns sätt ofta händerna hårt knutna. För att öppna dem i samband med tvättning har, enligt samstämmiga berättelser, rutinmässigt använts handkantslag mot handens ovansida. Ett vittne säger att hon själv tvättat flickan många gånger och att det går utmärkt att öppna hennes händer utan slag.

Samma flicka tycker inte om viss sorts mat – en mänsklig egenskap som hon delar med många, även med många som inte vistas på sådana hem. När hon spottar ut den, slår man henne över munnen och ansiktet och ruskar henne. Flickan reagerar med gråt och genom att krypa ihop.

Ett vittne reagerar starkt mot att man till en pojke på hemmet vid återkommande tillfällen säger att han är äcklig, att han är dum, att man talar om hans mor som ”din djävla morsa” – detta mot bakgrund av att pojakens föräldrar yppat missnöje med förhållandena på hemmet. Pojken har vanan att stoppa alla mer ätbara saker i munnen. Vid ett tillfälle serveras han ett rått ägg, som man avsiktligt ger honom för att få se honom äta det med skal och allt. Samme pojke utsätts för en hel serie slag över munnen, därför att man vid ett tillfälle misstänkt honom för att ha tagit cigaretter – en helt obevisad beskyllning, som uppkommit därför att ett paket försvunnit och därför att pojken brukat hjälpa till med att frakta ut serveringsvagnen i köket.

Flickan Helena får stryk och luggnings varje gång hon skall ta sin medicin. Hon vägrar ta den men tvångsmedicineras. Ett vittne ger följande patetiska bild, ägnad att väl illustrera tvångsätgårdernas totala meningslöshet:

”Numera tar Helena själv sin medicin, man behöver bara ge henne medicinen och tala om för henne att det här är medicinen, så äter hon upp den. Helena har kommit till det stadiet, genom att man visat henne uppskattning då hon tagit medicinen.”

Samma flicka har låsts in i ett mörkt rum, med motiveringen att hon

skall läras att lägga sig. Flickan är mörkrädd och blir därför orolig vid sängdags. Ett vittne uppger att om man sitter hos flickan några minuter, så somnar hon.

Det är inte bara de kritiska vittnena som avslöjar groteska ting. Förhören med personal som icke varit kritisk mot förhållandena är egentligen lika avslöjande.

En tf. föreståndarinna vidgår t. ex. öppet att man dragit barnen i håret. Hon säger att detta inte försämrat förhållandet mellan personal och barn – hur hon nu kan uttala sig om det. Hon har utan att ingripa sett hur en annan vårdare slagit en flicka över munnen. I protokollet har hon ironiskt nog poängterat att blodvite inte uppstod och att flickan inte grät.

En annan ur personalen uppger att barnen behandlades efter vad som fordrades av situationen. Ytterligare en annan uppger att behandlingen vid det aktuella vårdhemmet inte skiljer sig från behandlingen vid vilket hem som helst. Under de tolv år vederbörande arbetat där har behandlingen utanför den rena terapin hela tiden varit likartad. Vittnet gör följande uttalande:

”Barnen saknar insikt om sin egen situation och därför är det inte synd om dem.”

Föreståndaren uppger att flera av barnen inte är mottagliga för personalens enligt honom enorma omtanke och kärlek – ett egenartat yttrande om man erinrar sig hur barn som förut tvångsmedicerats och slagits vid ett hyfsat bemötande kunnat lugnt ta sin medicin resp. gå till sängs. Mottagligheten har tydligen funnits. Det har däremot varit omtanken som uppenbarligen saknats. En tf. föreståndare uppger att atmosfären vid det här berörda hemmet är trist och stel och att hans anvisningar för enskilda patienter inte åttlyddes under hans tjänstgöringstid. Han uttalar att det som sades till någon inom personalen uppfattades gärna på ett negativt sätt.

Följande vittnesmål är från en av de misstänkta:

”Tonen gentemot barnen på vårdhemmet kan ibland bli skarpare än eljest då barnen på grund av sin låga förståndsnivå inte förstår orden man säger utan måste genom tonfallet visas vad som är rätt eller fel.”

Enligt samma vittnesmål är lugnningen och tillsägelseerna av samma art som brukar förekomma i ett vanligt enskilt hem. Man frågar sig vilka uppfostringsprinciper som ligger bakom sådana uttalanden.

En annan av de misstänkta har i protokollet sagt sig fatta sin uppgift så, att det gällt att få i den förut omnämnde pojken Lill-Lasse mat och medicin. Till de anmärkningsvärda upplysningarna i protokollet hör att just denna misstänkta strax efteråt fick tjänstledigt för att ta emot ett adoptivbarn. Barn är i sanning skyddslösa – det är den reflexion man gör.

En ur personalen med grundkursutbildning från 1968 som har arbetat vid hemmet i ett stort antal år uppger följande rörande tvångsmedicinering och tvångsmatning:

”--- åtgärderna har varit väl motiverade eftersom det var enda möjligheten att få medicin eller mat i barnen. Vittnet anser att barnen måste tvångsmatas genom att hållas fast och förmås ta emot maten. Vittnet kan

inte tänka sig en situation där barnen inte får mat i sig. Hon anser att om man inte lyckas vid en måltid måste man söka oupphörligt följande måltiderna för att förmå barnen att äta. Alternativet till tvångsmatning på ett mer normalt sätt är en matning med sond vilket vittnet anser vara ett sämre alternativ.”

Denna tvångsmatningsentusiast anser dessutom i sitt vittnesmål att förhållandena blivit svårare sedan man inte längre kan med skarpa ord och luggnings minska barnens aggressivitet. Att barnens aggressivitet mot dem som tvångsmatar dem kan ha någon verklig grund föresvävar inte vittnet, av vittnesmålet att döma. Kan man inte lugga barnen lugna, så bör man enligt vittnet ta upp frågan att ge dem lugnande preparat. Detta, herr statsråd, är vad 16 års erfarenhet plus en grundkurs från 1968 har lyckats åstadkomma med detta vittnes inställning.

Den förut omtalade flickan, som nu tar sin medicin själv genom välvilja och uppmuntran, blir föremål för följande vittneskommentar av en av sina plågoandar:

”Helena skulle medicineras och var hysterisk och bara skrek. Då vittnet slog henne i ändan vaknade hon till och tog medicinen. Avsikten med vittnets behandling av Helena var att försöka avbryta hennes hysteri.”

En rad vittnen uppger att attityd och ton mot barnen är hård och rå. Andra vittnen har hänvisat till detta som en följd av att barnens fattningsförmåga är låg och skarpa tillsägelser därför motiverade. Att det skulle finnas någon kanal till barnens känsloliv och tillgivenhet förutsätts i de sistnämnda typerna av vittnesmål aldrig, såvitt jag har kunnat finna av protokollet.

Ett vittne betecknar det som en provokation att man i vissa fall har varit öppet orättvis.

”--- ett barn kan bli tilldelat saft och kakor medan andra barn får sitta vid samma bord och bli utan under motivering att den som inte får kakor är för tjock. Beteendet resulterar i att det barn som blir utan gråter. Vittnet anser att det barn som inte skulle tilldelas kakor borde ha funnits i annan lokal ---.”

Herr talman! Det finns tillfällen då vrede och indignation inte kan uttryckas med de knappa nyanser som det svenska språket erbjuder. Vad som framgår är, att det är hög tid för en helt annan utbildning, för en reformering av vården i djupaste bemärkelse, för ett striktare ansvarssystem, för ett förtydligande av tjänsteansvaret och det disciplinära ansvaret, för en kraftig förbättring allmänt sett av barnens rättsställning, för en striktare och mera regelmässig kontroll från staten av landstingens och kommunernas sätt att sköta omsorgsvården.

När den högste politiskt ansvarige för socialsektorn därvid svarar, att anstaltsvården allmänt sett fungerar tillfredsställande – då är det också tid att säga, att ett socialministerium skall vara ett socialministerium, inte ett rosenmålande propagandaministerium.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! De förhållanden vid ett visst vårdhem för utvecklingsstörda barn och ungdomar, som herr Svensson i Malmö har tagit upp i sin interpellation och som han har redogjort för här, påtalades för vederbörande omsorgsstyrelse hösten 1974 och avsåg händelser som angavs ha inträffat under tiden 1971–1974. Eftersom utredningen således i de flesta fall kom att gälla händelser som låg långt tillbaka i tiden är det förklarligt att det har varit svårt att i detalj rekonstruera händelseförloppet.

När jag lyssnar till herr Svensson i dag får jag en känsla av att han nästan vill döma en hel personalgrupp på grund av enskilda fall. Självklart måste övergrepp fördömas – i den mån de är belagda och uppgifterna riktiga. Även vi har tagit del av polisprotokollen och känner alltså till vad som har framkommit under förhören. Herr Svensson har här tecknat en mycket mörk bild. Jag skall inte nu gå in på polisprotokollen. Det finns alltid två sidor i sådana här fall, det vet vi, men jag skall som sagt inte ta upp den frågan. Jag vill bara slå fast att där sådana händelser som herr Svensson här har påtalat inträffar, så måste åtgärder sättas in. Och jag kan försäkra att i detta fall har undersökningarna varit nog så inträngande.

Får jag sedan tillägga, herr talman, att på det aktuella vårdhemmet vistas f. n. tio barn. Tre av dem är under sju år, och den äldste har fyllt 17 år. Alla barnen uppges ha kontakt med sina föräldrar, som har förhållandevis god insyn i vården. Omsorgsstyrelsen har en särskild förtroendeman som tillsynsman för hemmet. Nya lokaler projekteras, som jag tidigare nämnt. Personalen är till stor del ny. Med något undantag är den utbildad för sin anställning.

Vårdpersonal som arbetar med psykiskt utvecklingsstörda barn har ett stort ansvar, eftersom barnen är beroende av personalen för sin vård och sin fostran. Träningen för ett mera självständigt liv beror också på det dagliga samspelet mellan barn och vårdare. Därför behöver all vårdpersonal utbildning. Utbildningen av vårdare sker inom de flesta landstings vårdpersonalskolor. På sikt kommer den att ersättas av gymnasieskolans vårdlinje.

I genomsnitt torde två tredjedelar av vårdpersonalen vara utbildad. Strävandena måste nu inriktas på att ge all personal utbildning och att ge utbildningen det innehåll som den mera tränings- och samhällsinriktade omvårdnaden numera kräver. Det är ett självklart krav att vårdpersonalen också skall kunna tillgodose barnens behov av ömhet och låt mig säga kärlek, och framför allt ge dem den trygghet de behöver.

Herr Svensson ställde en mera allmän fråga: Vad händer på det här utomordentligt viktiga området? Ja, det skulle finnas mycket att säga om det, herr Svensson. Man kan naturligtvis alltid göra värderingar. Men låt mig bara nämna några saker.

Genom tillkomsten av omsorgslagen 1968 har samhällets insatser för psykiskt utvecklingsstörda förstärkts mycket markant. Det har i många fall visat sig att deras handikapp i stor utsträckning också kunnat minskas. Särskolans utbyggnad med träningsskola har givit flera barn och ungdomar möjligheter till utveckling och social anpassning.

Tisdagen den
11 maj 1976

*Om vården av
utvecklingsstörda
barn*

Utbyggnaden av undervisning och omsorger kan också beläggas med siffror. Låt mig nämna några.

Statsbidragen till särskolorna har ökat kraftigt sedan 1968, nämligen från 25 miljoner då till 174 miljoner innevarande budgetår och till 238 miljoner för nästa budgetår enligt riksdagens nyligen fattade beslut. Landstingens kostnader beräknades år 1968 till ca 320 milj. kr. De beräknas för innevarande år till över 1 300 milj. kr.

Det finns – låt mig slå fast det – knappast någon annan verksamhet i samhället som kan uppvisa en motsvarande utveckling. Vi skall vara glada för att detta område har kommit att bli så starkt prioriterat. Och denna utveckling fortsätter. Det gäller inte minst integreringen i samhället.

Det är också angeläget att föräldrarna får en riktig information om vad utvecklingsstörning innebär och stöd att klara sin familjesituation. Vi vet att tidig aktivering och träning har stor betydelse för utvecklingsstörda barn. För de barn som behöver vård på institution måste riskerna för isolering naturligtvis motverkas. Vård- och undervisningspersonal måste ha en ändamålsenlig utbildning. Målsättningen är en fortlöpande förbättring av omsorgerna om psykiskt utvecklingsstörda.

Herr talman! Efter herr Svenssons anförande har jag känt behov av att mera direkt redovisa de insatser som görs på detta område. Naturligtvis återstår mycket. Men här pågår en utveckling som innebär stora framsteg och som på sikt också ger nya perspektiv och nya möjligheter när det gäller planeringen för detta utomordentligt viktiga vårdområde.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Jag tycker att socialministern är litet demagogisk när han försöker få det därhän att jag skulle vara ute för att angripa en hel personalgrupp. Det måste väl ändå ha framgått av mitt anförande att det var just vad jag inte var. Det var nämligen inte i första hand de högre myndigheternas förtjänst att missförhållandena i det aktuella konkreta fallet kom upp till diskussion och att åtgärder kunde vidtagas; förtjänsten tillkom dem bland personalen som reagerade sunt, riktigt och mänskligt och som hade civillurage nog att ta upp dessa förhållanden, som inte hade observerats av myndigheterna. Och den omständigheten att förhållandena kunde få råda så många år antyder en brist i effektiviteten av tillsynen som bör uppmärksammas. Det vore därför motiverat med instruktioner om en tätare tillsyn, ett intensivare sätt från omsorgsstyrelserna att följa vad som mer eller mindre dagligen händer i de konkreta fallen. Avslöjandena kom i detta fall nerifrån, och det skall den personal äras för som gjorde dem.

Jag bestrider naturligtvis inte utan har fullt klart för mig att väsentliga förbättringar har skett på detta område. Vi skall dock komma ihåg att det, om man ser några decennier tillbaka i tiden, har varit ett osedvanligt starkt eftersatt område och att det rör sig om en kategori barn som har varit rättslös. Det ligger delvis i sakens natur – deras tillstånd kräver särskild effektivitet och omsorg om deras rätt skall kunna bevakas. Därför är det i och för sig bara i sin ordning att denna kategori nu får någon liten del

av de allmänna anslagsökningarna.

Men det finns andra ting som gör att man inte har anledning att vara lika optimistisk eller skönmålande. Omsorgslagen innebar naturligtvis på sitt sätt ett framsteg, en formalisering av ansvarsförhållandena. Men som påtalades av medicinalrådet Grunewald i samband med den tragiska Onsalabranden har omsorgslagen faktiskt också inneburit en viss begränsning i rätten för statliga myndigheter att ge ut anvisningar i skilda hänseenden. Begränsningen i den rätten var skulden till den bristande tillsynen av brandförsvarsförhållandena i Onsala. Jag bara nämner det som en detalj. När man lägger över ett legalt ansvar på kommunerna kan det i praktiken innebära en begränsning av högre myndigheters möjlighet att kontinuerligt inspektera och granska som inte alltid är så lyckad, och det bör man observera.

Huvudpunkten i mitt resonemang är dock en annan. Dessa fall som redovisas från en rad olika håll – vi har ett misshandelsfall på Carlslund i Stockholmstrakten, om jag inte är fel underrättad, vi har rapporter från socialstyrelsens inspektioner som avslöjar nog så otillfredsställande förhållanden och som har väckt en betydande irritation på sina håll inom landstingens administration – anser jag tyder på att frekvensen av fall av olämpligt uppträdande, av hård och omänsklig behandling är sådan att man inte kan avfärda dessa fall som statistiska tillfälligheter eller beroende på allmänmänsklig ofullkomlighet och tillfälliga förlöjningar. Om frekvensen av sådana fall tyder på att här är det något grundläggande fel, här är det något i själva karaktären hos behandlingen av barnen som brister, då kan man inte i ett interpellationssvar säga att den institutionella vården av dessa barn är allmänt sett tillfredsställande. Det är därför som jag menar att det förefaller vara i hög grad av behovet påkallat med en systematisk och bred offensiv för att över lag granska och förbättra de förhållanden som råder.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Jag skönmålar inte, herr Svensson i Malmö. Jag har bara pekat på en betydelsefull utveckling som är på gång. Jag har sagt att det är få områden som på det här sättet har kommit att bli prioriterade. Jag kan hålla med herr Svensson om att det också var ett område som behövde kraftfulla insatser.

Jag har framhållit att mycket återstår att göra. På sikt kommer säkerligen mycket att hända som förändrar våra allmänna förutsättningar att ge dessa barn och ungdomar en riktig vård och utbildning. Flera landsting har under de senaste åren kompletterat sina strävanden till integrering av handikappade barn genom att inrätta s. k. rehabiliteringscentra, som främst avser stöd och rådgivning till föräldrar med handikappade förskolebarn. Dessa rehabiliteringscentra ger nya möjligheter att samordna resurserna inom landstingen och att integrera de här barnen med andra.

Vi är alla medvetna om att det fortfarande finns brister i vården av utvecklingsstörda barn, liksom det finns brister på andra vårdområden. Men det finns också en påtaglig strävan att förbättra det som brister.

När det inträffar händelser av det slag vi här diskuterar måste man självfallet undersöka och beivra dem. Naturligtvis skall man inte tolerera sådana händelser. Myndigheterna har undersökt detta fall. Det är inte vår sak, herr Svensson, att i riksdagen ta upp åklagarfrågor, och jag skall inte närmare gå in på dem.

Får jag sedan, herr talman, göra ett tillägg. Herr Svensson nämnde den mycket tragiska branden i vårdhemmet i Onsala. Jag skall inte ta upp den frågan här, men eftersom herr Svensson nämnde den händelsen vill jag säga att socialstyrelsen år 1971 – om jag inte minns fel – gav ut detaljerade anvisningar om brandskyddet. Vill herr Svensson ta del av dessa anvisningar, skall jag se till att de snabbt översänds till herr Svensson.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Jag känner till dessa instruktioner, och min förebråelse i fråga om Onsala gällde icke socialstyrelsen.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 8 Om vidareutbildning av läkare, m. m.

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att besvara herr *Kindboms* (c) den 22 april anmälda interpellation, 1975/76:172, och anförde:

Herr talman! Herr Kindbom har ställt vissa frågor till mig om vidareutbildningen av läkare och fördelningen av läkare mellan olika medicinska verksamhetsområden.

Nu gällande ordning för läkarnas vidareutbildning innebär att den som avlagt läkarexamen skall för att få legitimation som läkare genomgå allmäntjänstgöring (AT), som omfattar 21 månaders tjänstgöring som underläkare inom vissa medicinska verksamhetsområden. Därefter kan läkaren genomgå fortsatt vidareutbildning (FV) på underläkartjänst för att få allmänläkarkompetens eller specialistkompetens. Allmäntjänstgöringen och den fortsatta vidareutbildningen anordnas i form av sammanhängande utbildningsblock.

FV-blocken fördelas av socialstyrelsen mellan olika sjukvårdshuvudmän och medicinska verksamhetsområden på ett sådant sätt som svarar mot samhällets sjukvårdsbehov. Därvid prioriteras den öppna sjukvården utanför sjukhusen, psykiatrin och långtidssjukvården i enlighet med statsmakternas beslut.

Enligt min mening har huvudlinjerna i statsmakternas beslut år 1969 om vidareutbildning och fördelning av läkare fullföljts i allt väsentligt. Läkarresurserna är i dag jämnare fördelade på olika områden än de var i slutet av 1960-talet. Det tillskott av läkare som kommit och framdeles kommer de prioriterade områdena till godo är otvivelaktigt en effekt av läkarfördelningsprogrammet. Jag vill här nämna att antalet offentligt anställda läkare ökat med ca 450 inom allmänläkarvården, ca 530 inom psykiatrin och ca

420 inom långtidssjukvård och rehabilitering under tidsperioden hösten 1968 till hösten 1974.

Socialdepartementets sjukvårdsdelegation följer fortlöpande utvecklingen när det gäller genomförandet av läkarfördelningsprogrammet. Delegationen har bl. a. sin uppmärksamhet riktad på att samtliga landsting solidariskt svarar för sin andel av FV-blocken. Det har också konstaterats att vissa ledigförklarade AT- och FV-block inte får sökande därför att läkarna i stället tar vikariatjänstgöringar vid sidan av blocken. Med anledning av de svårigheter som därigenom uppkommit beträffande FV-blocken inom en del medicinska verksamhetsområden, underströk delegationen vid sitt sammanträde under hösten 1975 angelägenheten av att läkarutbildningen genomförs på det sätt och med de mål som i samförstånd lagts fast vid delegationens beslut om läkarfördelningsprogrammet. Delegationen beslöt uppdraga åt socialstyrelsen att tillsammans med Läkarförbundet och Landstingsförbundet vidta eller föreslå erforderliga åtgärder och att till delegationen redovisa en uppföljning beträffande läkarfördelningsprogrammets genomförande.

En rapport i dessa frågor läggs inom kort fram för sjukvårdsdelegationen. Med ledning av denna rapport får övervägas vilka ytterligare åtgärder som kan behöva vidtas för att läkarfördelningsprogrammet skall kunna genomföras på ett sätt som står i samklang med den övergripande allmänna sjukvårdsplaneringen.

Herr KINDBOM (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka socialministern för svaret.

Av svaret framgår att huvudlinjerna i statsmakernas beslut år 1969 om vidareutbildning och fördelning av läkare fullföljts i allt väsentligt. Min interpellation är inte ställd för att ifrågasätta riksdagens beslut 1969. Tvärtom finner jag det angeläget att dessa riktlinjer kan fullföljas. Vad de rör sig om är att den av riksdagen beslutade omläggningen av läkarutbildningen ej kunnat genomföras i praktiken, varför bristområdenas behov ej kunnat tillgodoses fullt ut inom de 1969 prioriterade områdena.

Socialministern nämner att antalet offentligt anställda läkare ökat inom allmänläkarvården, psykiatri och långtidssjukvård/rehabilitering. De siffror som angetts bevisar, enligt min mening, i sig själva ingenting om på vilket sätt situationen inom de prioriterade områdena skulle ha förändrats. Jämförelse saknas dels gentemot den slutna vården, dels gentemot det antal tjänster som socialstyrelsen medgett att man skall få inrätta vid resp. tidpunkt.

Låt mig för den skull nämna hur situationen ser ut hos en sjukvårdshuvudman. Före ledamoten av riksdagen Harald Pettersson i Kvänum lämnade för kort tid sedan ett svar på en fråga i landstinget angående läkar-tillgången i primärvården, och det svaret föranledde mig att intressera mig för läkarfördelningen och ställa den här interpellationen. I svaret redovisar han att antalet allmänläkartjänster i Skaraborgs län 1970 uppgick till 46 och 1976 till 85. Av dessa 85 tjänster har 73 medgivits av socialstyrelsen. I nuläget är ca 45 tjänster besatta med ordinarie innehavare och ca 15 med

Nr 122

Tisdagen den
11 maj 1976

*Om vidareutbildning av läkare.
m. m.*

Tisdagen den
11 maj 1976

*Om vidareutbildning av läkare,
m. m.*

vikarier.

Med dessa siffror kan man konstatera att antalet besatta tjänster 1976 inte är större än det antal tjänster som fanns tillgängliga 1970. Effekterna av att AT- och FV-blocken inte kan tillsättas drabbar i första hand när det gäller allmänläkarna en och tvåläkarstationerna. Från de grundläggande värderingar som jag representerar måste detta betraktas som högst otillfredsställande. Den decentraliserade sjukvården som nu byggs upp och som exempelvis i mitt hemlän resulterat i att konkreta planer på vårdcentraler i dag finns i nästan samtliga kommuner, måste också fungera genom att tjänsterna kan tillsättas. För de enskilda människorna är det mest angeläget att på lika villkor få tillgång till läkarservice på basnivån. Förhållandena är likartade inom psykiatrin och långtidssjukvården, och även där pågår utbyggnad och planering för en decentraliserad vårdorganisation.

Socialministern pekar på en orsak till de förhållanden som råder. I svaret sägs: "Det har också konstaterats att vissa ledigförklarade AT- och FV-block inte får sökande därför att läkarna i stället tar vikariattjänstgöringar vid sidan av blocken." Det är bra att socialministern gör detta konstaterande. Det pekar på att han är medveten om en orsak till att intentionerna inte har kunnat föras ut i praktiken. Det kanske kan finnas fler orsaker, och det bör kunna klarläggas i den kommande rapporten. Vilka områden det ovan påtalade förhållandet drabbar har socialministern inte sagt något om, varför jag vill fråga honom: Tar jag fel när jag påstår att det hårdast drabbar de av statsmakterna 1969 prioriterade områdena?

Herr talman! Detta var några synpunkter med anledning av svaret, som jag än en gång ber att få tacka för. Jag skall med intresse ta del av den rapport som kommer att läggas fram. Jag vill också ännu en gång understryka angelägenheten av att läkarfördelningsprogrammet skall kunna genomföras på ett sätt som står i överensstämmelse med den övergripande allmänna sjukvårdsplaneringen – som socialministern redogjorde för i sitt svar – så att landstinget ytterst kan svara för genomförandet gentemot de enskilda människorna.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! I slutet av förra året hade jag tillfälle att diskutera dessa frågor i anledning av en till mig riktad interpellation. Jag nämnde då att antalet läkare i vårt land hade ökat från ca 7 100 år 1960 till ca 16 400 år 1975. Med rådande utbildningskapacitet beräknades antalet läkare komma att uppgå till drygt 21 000 år 1980. Jag påpekade också att samtidigt som antalet läkare ökat hade en under senare åren mycket målmedveten prioritering skett av vissa bristområden, bl. a. den öppna sjukvården utanför sjukhusen, psykiatrin och långtidsvården. Under perioden oktober 1968–november 1974 ökade antalet offentligt anställda läkare inom allmänläkarvården från 823 till 1 271, inom psykiatrin från 711 till 1 238 och inom långtidsvård och rehabilitering från 141 till 555.

Utvecklingen mot en bättre tillgång på läkare kommer självfallet att gå vidare, i synnerhet – låt mig, herr talman, få påpeka detta – fr. o. m. år

1977 då de första stora årskullarna specialister blivit färdigutbildade enligt det nya utbildningsprogrammet.

Jag har tidigare sagt, och jag vill gärna upprepa det, att vi om två-tre år bör ha en bättre balans vad gäller tillgången på läkare i vårt land. Syftet med det i juni i fjol fastställda läkarprogrammet är ju att i förening med det ökade antalet läkare skapa en sådan balans när det gäller läkare inom olika medicinska verksamhetsområden och att utjämna regionala olikheter. För att detta skall lyckas är det självfallet av stor betydelse att intentionerna i läkarfördelningsprogrammet med dess prioritering av allmänläkarvård och långtidsvård blir förverkligade. Det betyder framför allt att de s. k. FV-blocken både inrättas och tillsätts med läkare enligt den fördelning som har lagts fast i läkarfördelningsprogrammet.

Som jag framhållit, herr talman, i mitt svar följer socialdepartementets sjukvårdsdelegation mycket noga utvecklingen när det gäller genomförandet av läkarfördelningsprogrammet och som jag har påpekat kommer en rapport att inom kort läggas fram för sjukvårdsdelegationen. Med anledning av den rapporten får det övervägas vilka ytterligare åtgärder som kan behöva vidtagas för att läkarfördelningsprogrammet skall kunna genomföras på det sätt som står i samklang med den övergripande allmänna sjukvårdsplaneringen. Detta är ytterst angelägna frågor, och naturligtvis är det angeläget att de prioriterade områdena verkligen får den tillgång på läkare som är nödvändig för att vi skall kunna skapa en riktig balans vad gäller utvecklingen.

Herr KINDBOM (c):

Herr talman! Det finns inget att gå i polemik med socialministern om efter den komplettering han nu gjort av sitt svar. Jag finner det bara angeläget att tacka för de ytterligare understrykningar som har gjorts att grunden skall vara att skapa balans mellan specialiteterna och även mellan regionerna. Jag vill än en gång understryka vikten av att åtgärder kan vidtagas, om så erfordras med ledning av den här rapporten, för att verkligen fullfölja intentionerna i 1969 års beslut.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 9 Om kommunernas avfallshantering

Herr jordbruksministern LUNDKVIST erhöll ordet för att besvara fru *Hambraeus* (c) den 23 mars anmälda interpellation, 1975/76:159, och anförde:

Herr talman! Fru *Hambraeus* har frågat mig om jag anser att länsstyrelserna och hälsovårdsnämnderna har tillräckliga resurser för att kunna kontrollera att koncessionsnämndens villkor i samband med miljöhotande verksamhet efterlevs. Hon har vidare frågat om jag är villig att öka stödet till kommuner och industri för utredning om den ur resurshushållningssyn-

Nr 122

Tisdagen den
11 maj 1976

*Om kommunernas
avfallshantering*

Tisdagen den
11 maj 1976

*Om kommunernas
avfallshantering*

punkt långsiktigt klokaste materialhanteringen med målsättning att avfall inte skall behöva uppstå. Slutligen har fru Hambræus frågat mig om jag är villig att dels öka stödet för investeringar i anläggningar som omvandlar avfall till resurser, dels föreskriva att sådana metoder skall användas i stället för miljöstörande deponering när det gäller att slutligt omhänderta avfall.

Den tillsyn och kontroll av miljöfarlig verksamhet som utövas av bl. a. länsstyrelserna och hälsovårdsnämnderna är ett viktigt medel för att genomföra miljöpolitiken. Det är därför angeläget att tillsynsverksamheten bedrivs så effektivt som möjligt. Myndigheternas resurser för dessa uppgifter har förstärkts år från år. Arbete pågår på att ytterligare förbättra myndigheternas möjligheter att fullgöra sina tillsynsuppgifter. Inom ramen för miljövårdens informationssystem pågår sålunda försök med att databehandla material av betydelse för tillsynen och med att effektivisera kontrollrutinerna.

När det gäller frågan om en bättre resurshushållning anser jag att det från samhällets sida måste krävas att det, innan produktionen av en vara påbörjas, är känt hur det avfall som blir en följd av själva produktionsprocessen skall behandlas liksom hur den färdiga varan skall omhändertas sedan den använts. Ansvaret för att utforma sådana produktionsmetoder som svarar mot dessa krav måste i första hand vila på industrin såsom jag också anförde i den förra året framlagda propositionen om återvinning och omhändertagande av avfall. Staten lämnar samtidigt i olika former ett omfattande stöd till sådant utvecklingsarbete. Vidare satsas från statliga myndigheter betydande belopp på forskning kring avfallsfrågorna.

Vad gäller frågan om investeringsstöd vill jag framhålla att riksdagen våren 1975 beslutade att statliga bidrag skulle kunna utgå till kommunerna för anläggningar för behandling av hushållsavfall. Tyngdpunkten lades därvid på stöd till anläggningar som innebar återvinning eller annat nyttiggörande av avfallet. Statsbidrag kan utgå med upp till 50 % av investeringskostnaderna för sådana anläggningar.

Fru Hambræus har slutligen tagit upp frågan om föreskrifter om användning av särskilda metoder för återvinning av avfall. Jag vill i det sammanhanget erinra om att regeringen i propositionen om återvinning och omhändertagande av avfall slagit fast att avfall skall betraktas som en resurs som i största möjliga utsträckning skall användas på nytt. Med den utgångspunkten lades i propositionen fram förslag som syftar till en ökad återvinning bl. a. av pappersavfall, kemiskt avfall samt metallskrot m. m. från uttjänta bilar. När det gäller hanteringen av blandat hushållsavfall pågår på skilda håll såväl i vårt land som i andra länder utveckling av och försök med en rad olika metoder och anläggningar för återvinning av avfallet. Arbetet härmed har ännu inte kommit så långt att det är möjligt att rekommendera att endast vissa metoder för omhändertagande av avfallet bör användas.

Fru HAMBRAEUS (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka jordbruksministern för svaret på min interpellation.

Med anledning av propositionen 32 om återvinning och omhändertagande av avfall gjorde riksdagen förra året följande konstaterande i jordbruksutskottets betänkande 1975:10: "Avfall är en resurs som i största möjliga utsträckning skall användas på nytt. Återanvändning måste vara en ledande princip vid omhändertagande och behandling av avfall.

Sparsamhet, hushållning och återanvändning bör alltså vara grundläggande för vårt utnyttjande av naturresurser och för inriktningen av vår varuproduktion.

I dag har en stor del av industrins avfall en komplicerad sammansättning. I vissa fall är metoder för behandling och oskadliggörande av avfallet inte kända. Detta är ett oacceptabelt förhållande med hänsyn till att hanteringen av avfallet i många fall medför risker från hälso- och miljösynpunkt.

Ansvar för att det avfall som uppkommer vid produktionen kan tas om hand på ett ur miljö- och resurssynpunkt riktigt sätt måste i första hand åvila producenten. Innan produktionen av en vara påbörjas bör det vara känt hur det avfall som är en följd av själva produktionsprocessen skall behandlas liksom hur den färdiga varan skall omhändertas sedan den använts."

Jordbruksministern återkommer till denna goda målsättning i sitt svar. När man ser på skillnaden mellan teori och praktik blir man emellertid betänksam. Frågan är om det i själva verket finns en tillräckligt djup insikt hos regeringen i vad det betyder att vårt samhälle nu i praktiken har en utveckling som skadar naturen och bryter ned naturresurserna och hur viktigt det är att vi på allt sätt arbetar för att få ett samhälle i ekologisk balans, som lever på naturens avkastning i stället för att äta upp naturens kapital.

Det produceras stora mängder industriavfall i vårt land. Förutom avfall från gruv- och mineralberedningsindustrin beräknas 700–800 kilo industriavfall produceras per invånare och år. Jag anser att regeringen måste kritiseras för bristande beslutsamhet när det gäller tillämpningsföreskrifter med anledning av de lagar som stiftats för att skydda miljön.

Vi är överens om att ansvaret för att utforma sådana produktionsmetoder som inte åstadkommer något avfall främst måste åvila industrin. Men näringslivet måste rätta sig efter den hårda konkurrensens lagar. Man har inte råd att investera i sådant som inte betalar sig om inte konkurrenterna gör detsamma. Både arbetsgivare och arbetstagare måste i första hand tänka på att de varor man producerar skall gå att sälja, annars måste firman slå igen. Dessutom kan man inte räkna med att varje företag skall ha till uppgift att utforska och ta ansvar för hela det sammanhang företaget finns med i. Det är samhället, i första hand riksdagens och regeringens, skyldighet att se till helheten i det långsiktiga perspektivet.

Vi måste lära oss att försörja oss inom ett slutet, cirkulärt materiakretslopp, inte som nu i ett öppet, linjärt. Materia skall brukas, inte förbrukas. Ekologi är ett av de grundläggande kunskapsområden som ekonomin måste rätta sig efter. Vi skall inte tro att företag klarar den omställningen isolerat. Riksdag och regering måste via lagstiftning och finansieringsmöjligheter som gör det möjligt att uppfylla lagarna, se till att utvecklingen vrids rätt.

Vi tycks i den nuvarande lagstiftningen utgå ifrån att det är nödvändigt att åstadkomma miljöförstöring för att vi skall kunna producera det vi behöver. Detta måste bero på att vi har för dålig kunskap eller snarare att vi inte kombinerat de olika sorters kunskap som finns inom olika ämnesområden. Ekologer, tekniker och industrifolk borde samarbeta: ekologerna talar om hur väsentligt det är att vi rättar oss efter de villkor som gäller för livet på jorden, den fysiska grunden för vår existens; företagsfolket beställer den teknik från teknikerna som är ekologiskt klok. Tekniken har hittills fått utvecklas som om kunskap om sambanden i naturen inte fanns. Vi har handlat som om naturresurser fick förbrukas och skapat den teknik som är effektiv på att förbruka dem. Allt talar för att vi kunde utveckla en lika raffinerad teknik som arbetar med naturen i stället för mot den, bygga upp i stället för att bryta ned. Samhället måste kräva detta genom hårda lagar och ställa resurser till förfogande som gör det möjligt för företagen att efterfråga en sådan teknik och följa lagarna.

Miljöförstöring och avfall är tecken på att vi arbetar efter fel princip – resursnedbrytande i stället för resursuppbyggande i fysisk mening. Miljöskyddslagen och lagen om hälso- och miljöfarliga varor syftar i huvudsak till att förhindra miljöskador, inte till att se till att materialet kommer till bästa användning, inte till största möjliga hushållning med våra naturresurser. Vore det inte klokare att i stället lösa problemet vid källan, att se till att tillräckligt med pengar kunde investeras i anordningar som gjorde att avfall aldrig behövde uppstå?

Koncessionsnämnden för miljöskydd har i uppgift att pröva och lämna tillstånd till verksamhet som kommer att skada naturen och att försöka minimera skadan.

Fallet Måsalucky i Skåne används nu i undervisningen i naturvård. Det utgör ett exempel på hur myndigheter tillåter miljöförstöring, som det verkar av brist på samordning av olika kunskapsområden. Fågelmynan i Dalarna hotar att bli ännu ett exempel på hur myndigheter anser sig böra godkänna primitiva metoder för avfallshantering. Koncessionsnämnden ger tillstånd på vissa villkor, som skall minska skadan. Åtskilliga, ibland rejält dyrbara, åtgärder krävs av den som söker tillstånd att tippa avfall. Vore det inte bättre att pengarna satsades på att göra något nyttigt med avfallet? Nu får man förhållningsorder: om det visar sig att skada uppkommer skall sökanden göra så och så. Sökanden skall t. ex. kontinuerligt pumpa upp grundvattnet (hur länge då kan man undra?), sökanden skall kontrollera grundvattnets kvalitet, täcka slam, avskilja vissa föremål innan avfall tippas, avleda lakvatten kilometervis till reningsverk etc.

Frågan är om vi inte lurar oss själva med det här systemet. Det blir fruktansvärt dyrbart att uppfylla alla de villkor koncessionsnämnden lägger på sökanden. Och sedan visar det sig, att när sökanden inte uppfyller villkoren händer ingenting. Det finns en uppsjö exempel på att koncessionsnämndens villkor inte har följts. Farhågor har besannats, och ändå händer ingenting. Det finns avfallstippar och destruktionsanläggningar – också moderna sådana – som inte fungerar utan förstör naturen. Länsstyrelsen i Gö-

teborgs och Bohus län säger i en rapport över tillsynsverksamheten 1975 att 80 % av de kommunala soptipparna skapar stora miljöproblem, främst vattenförorening. På andra håll har privatpersoner som fått sin miljö förstörd lagt ned stora summor pengar på expertutredningar, som visar att koncessionsnämndens villkor inte följs. Men ingenting händer. Miljöförstöringen fortsätter, medan myndigheternas utredningskvarn mal långsamt, så länge någon orkar hålla på. Det borde finnas en miljöombudsman, som kunde hjälpa den enskilde i alla labyrinter.

Det verkar tydligt att resurserna hos de myndigheter som skall utöva tillsynen i miljöskyddsärenden är helt otillräckliga. Länsstyrelserna har bett om förstärkta resurser men inte fått så att det räcker. Nu säger jordbruksministern i interpellationssvaret:

”Arbete pågår på att ytterligare förbättra myndigheternas möjligheter att fullgöra sina tillsynsuppgifter. Inom ramen för miljövårdens informationssystem pågår sålunda försök med att databehandla material av betydelse för tillsynen och med att effektivisera kontrollrutinerna.”

Men det är väl inte främst registrering och databehandling som behövs utan folk ute på fältet, som tar prov och som har kunskaper nog att se när koncessionsnämndens normer har överskridits och varför, och som kan gå vidare och kräva rättelse. Jag vore tacksam om jordbruksministern ville närmare förklara hur han tänkt sig att databehandlingen här skall kunna stoppa fortgående miljöförstöring.

Trots att systemet inte fungerar tvingas koncessionsnämnden genom gällande lagstiftning att lämna fler tillstånd, och kommunerna ser sig tvingade att anvisa platser för industritippar, slamtippar och sopförbränningsugnar. Kommunerna och kommunala bolag får satsa stora summor pengar på en teknik som bygger på bristande ekologisk kunskap, en dyr teknik som ändå inte blir bra. Vore det inte bättre om samhället klart sade ifrån att helt andra, långsiktigt klokare metoder skulle användas, som tog till vara material i stället för att försöka bli kvitt det och därmed förstöra?

Jag vill till sist följa upp det jag anfört med följande frågor:

1. Pågår det något systematiskt arbete inom regeringens kansli för att se till att produktionen och distributionen ordnas så att avfall och miljöskada inte skall behöva uppstå?

2. Anser jordbruksministern att det är rimligt att privatpersoner skall behöva utreda, bevisa och processa när miljöskada har uppstått och koncessionsnämndens villkor inte följs? Borde man inte inrätta ett ämbete som miljöombudsman som allmänheten kunde vända sig till?

Herr jordbruksministern LUNDKVIST:

Herr talman! Jag konstaterar att fru Hambraeus och jag är överens om målsättningen för arbetet på det här verksamhetsfältet, alltså den målsättning som slogs fast av riksdagen i fjol på basis av vad regeringen föreslagit. När det gäller målsättningen citerade ju riksdagsutskottet propositionen. Men sedan får jag ett intryck av att fru Hambraeus gör det mycket lätt för sig. Hon tror att vi nu skall kunna genomföra denna målsättning bara

*Om kommunernas
avfallshantering*

genom att, som hon uttrycker saken, med tillämpningsföreskrifter och hårda lagar styra produktionen så att vi så snabbt som möjligt uppnår en situation, där vi icke skall behöva ha bekymmer för avfallet och får ett bättre resursutnyttjande.

Jag har i mitt svar redovisat hur vi nu arbetar för att bygga upp en effektivare verksamhet. Låt mig i detta sammanhang säga till fru Hambraeus att regeringen fullt ut inser önskvärldheten av att vi också har ekologin som grund för våra resonemang och av att vi så långt som möjligt får till stånd en återvinning av resurserna. Men vi begriper också att det inte är så enkelt att man bara genom tillämpningsföreskrifter och hårda lagar kan få näringslivet att fungera på detta sätt. Jag tror att vi när vi försöker att tackla dessa problem måste utnyttja näringslivets eget intresse. På de områden som avfallspropositionen i fjol ägnade sig åt, dvs. hushållsavfallet och pappersavfallet, det kemiska avfallet och bilskrotningen, kunde vi räkna med näringslivets intresse, och jag tror att det är en ganska viktig förutsättning för ett gynnsamt resultat.

Men det är möjligt att fru Hambraeus har andra metoder som hon menar att vi skulle tillgripa för att kunna gå snabbare fram. Jag skulle i så fall vara mycket intresserad av att fru Hambraeus för sitt vidkommande ville litet mera konkret formulera sina krav på den hårda styrning av produktionen som hon uppenbarligen menar att vi skulle sätta in för att nå de önskade resultaten. Det vore också tacknämligt om hon ville tala om på vilket sätt hon vill att vi skall kombinera den hårda styrning av produktionen och de hårda lagar och tillämpningsföreskrifter hon menar att vi skall rikta mot näringslivet med den marknadshushållning, som hon i andra sammanhang bekänner sig till och slagit fast att hon tycker att vi skall arbeta med.

Jag får alltså ett intryck av att fru Hambraeus gör det alldeles för enkelt för sig. Jag vet inte om det är målet för fru Hambraeus att vi skall skapa något statens kontrollverk där man skall försöka granska varje produkt som tillverkas och sedan med hjälp av lagstiftning och tillämpningsföreskrifter styra produktionen i den riktning som vi önskar, men jag får intryck av att det är en sådan uppläggning fru Hambraeus tänker sig. Jag tror att vi måste gå en annan väg. Vi måste lösa frågan om avfallshantering och återvinning på det sätt som vi har börjat göra, och bygga vidare på de åtgärder som jag skildrade i mitt svar. Vi skall bygga upp produktkontrollnämnden och skaffa oss ett produktkontrollregister som ger oss ökade förutsättningar att bedöma produkten. Men jag tror att det tar litet längre tid än vad jag fick ett intryck av att fru Hambraeus anser att man borde behöva räkna med.

Fru HAMBRAEUS (c):

Herr talman! Jag är helt överens med jordbruksministern om målsättningen. Jag vill också bekräfta att det uttalande av jordbruksministern som jag citerade var hämtat ur propositionen.

Självfallet är det lättare för jordbruksministern, som sitter i regeringsställning och som har kanslihusets alla resurser till sitt förfogande, att i

detalj utarbeta hur man skall gå till väga.

Jordbruksministern undrar om jag menar att man skall gå in med hårdare lagstiftning när det gäller näringslivet och om i så fall näringslivets intresse kommer i kläm på något sätt. På det skulle jag vilja svara följande: Näringslivet i en marknadsekonomi – som jag tror på – måste ju rätta sig efter att kapital skall investeras där det ger den bästa avkastningen. Det är inte säkert att i det kortsiktiga ekonomiska perspektivet en investering i sådant som gör att avfall tas till vara ger den bästa avkastningen. Därför måste samhället gå in och se till att näringslivet får kapital på villkor som innebär att det finns ett motiv för näringslivet att investera i sådana anläggningar. Samtidigt måste samhället gå ut med inte en detaljlagstiftning, inte en detaljregistrering på central nivå, utan med en lagstiftning som bygger på kunskap om målsättningen att vi skall bruka – inte förbruka – och som gör att industrin känner sig inspirerad till att utveckla den sortens metoder. Men eftersom man inte på en gång kan räkna med att man får största företagsekonomiska lönsamhet här, måste alltså samhället ställa kapital till förfogande.

Om det stöd som staten nu lämnar till industrin och till kommuner är tillräckligt, måste de nuvarande förhållandena betyda att lagarna inte är tillräckligt starka, eftersom fortsatt miljöförstöring pågår och eftersom kommunerna fortfarande anser sig tvingade att inrätta t. ex. industriavfallstippar, som alldeles uppenbarligen förstör naturen med material som det finns tekniska möjligheter att ta till vara.

Jag fick inget svar på frågan om miljöombudsman. Jag vore väldigt tacksam om jordbruksministern ville ta upp frågan om man inte skulle ha en miljöombudsman. Men jag vill också ställa en ny fråga till jordbruksministern:

Skulle jordbruksministern vilja råda kommuner att i det längsta dröja med en sådan investering som det innebär att t. ex. öppna en ny industritipp för avfall och i stället i samarbete med olika myndigheter förmå industrin att göra något för att ta till vara avfallet och inte låta det komma ut på tippar som förstör naturen?

Herr LOTHIGIUS (m):

Herr talman! Jag vill uttrycka min tillfredsställelse med att denna fråga har tagits upp av fru Hambræus igen. Det är dags att vi nu får diskutera den allvarligt och gå igenom vilka åtgärder som i fortsättningen måste vidtas.

Jag skulle inte i allt välja samma uppläggning av frågan som fru Hambræus har gjort. Jordbruksministern trodde att fru Hambræus ville ha en hårdare lagstiftning och styrda regleringar på detta område. Jag delar inte uppfattningen om en skärpt lagstiftning i detta fall. Ofta blir det i så fall felaktiga lagar, om man nämligen inte har utvärderat underlaget tillräckligt ordentligt när man förbereder dessa lagar.

Jag skall här hålla mig till de frågor om hushållsavfallet som fru Hambræus har tagit upp. Vi håller ju på med ett visst experimenterande på detta område i Sverige, men jag tycker att det sker i alltför liten omfattning. För några

år sedan var jag ute och reste tillsammans med representanter för det svenska näringslivet – faktiskt på mitt eget initiativ, men jag fick dem att gå med på att göra en resa i Europa. Vi gick därvid igenom de möjligheter som vi där fann att omhänderta hushållsavfall. Jag fick det absoluta intrycket att man i den delen av näringslivet var ytterst intresserad av att medverka vid uppbyggnaden av anläggningar för att ta emot avfall.

Det är klart att det uppstår ekonomiska födslovåndor när man skall starta en sådan sak. Enligt vad jag kan förstå finns det i Sverige ännu inte ett tillräckligt gott ekonomiskt underlag för den produkt som kommer ut av processen för att anläggningen i princip skall löna sig. Därför måste kommunerna medverka vid uppbyggandet av något system där man inte utgår från att det är nödvändigt att erhålla en lönsam produkt. Frågan är bara vad den nuvarande hanteringen kostar i förluster till följd av miljöförstöring i jämförelse med ytterligare experiment för att skapa ett underlag för att ta hand om avfallet på ett bättre sätt.

Jag tog mig friheten att begära ordet här för att försöka förmå herr jordbruksministern att rekommendera kommunerna att visa litet större experimentlust mot bakgrund av de erfarenheter vi redan har fått i Sverige. Utomlands finns det i alla fall nu så många försök gjorda att man där kan inhämta positiva resultat, även om de produkter som kommer ut av detta arbete kan användas på ett bättre sätt ute i jordfattigt Europa än i vårt land. Jag tror att det med hänsyn till de önskemål som vi har att behandla miljöfrågorna på ett riktigt sätt är nödvändigt att vi kraftfullare än f. n. söker nya vägar för destruktionen av vårt hushållsavfall.

Herr jordbruksministern LUNDKVIST:

Herr talman! Låt mig om försöksverksamhet och experiment säga att vi, såsom jag redovisade i mitt svar, avsätter statliga medel till den kommunala försöksverksamheten med avfallshantering och ger industriföretag möjligheter att få sådant stöd i den mån man experimenterar på områden som betraktas vara av allmänt intresse.

Staten håller dessutom på att tillsammans med kommuner och näringsliv bygga upp ett företag, SAKAB, för återvinning av bl. a. kemiskt avfall.

När det sedan gäller att råda kommunerna i detta sammanhang har vi, som någon har sagt, stora investeringar på detta område framför oss. Skall vi med ansvar kunna råda kommunerna att göra investeringar för en förnuftig avfallshantering med sikte bl. a. på återvinning är det nödvändigt att vi känner de metoder som vi vill rekommendera.

Vi har i flera kommuner försök på gång med statligt stöd som ännu inte är utvärderade så långt att vi vill generellt rekommendera Sveriges kommuner just den metoden.

Vi vet också att kommunala delegationer har varit på studiebesök ute i Europa och tittat på olika typer av avfallsanläggningar. Man har kommit underfund med att det finns olika modeller. Men vissa är misslyckade, och vi vill stå på mycket säker grund innan vi drar i gång de omfattande investeringar som det här kan bli fråga om. Vi kan inte komma igen en

gång till om vi misslyckas med de första metoderna. Det blir för kostsamt att gå till väga på det sättet.

Fortfarande har jag ett starkt intryck av att fru Hambraeus tror att det här är betydligt enklare än det är. Hon talar hela tiden om att det är fråga om en hård styrning och tillämpning av lagstiftningen för att man skall komma till rätta med problemen. Jag är helt övertygad om att de som ser praktiskt på och försöker att fundera igenom dessa problem finner att vi inte bara genom lagstiftning och tillämpningsföreskrifter kan få till stånd effektiva åtgärder.

Vi får här – som vi har gjort över huvud taget på miljövardens område – vartefter som vi vinner erfarenheter och kan skapa en säker grund att stå på skärpa samhällets krav. Men vi kan inte börja med att ställa krav som vi upplever det praktiskt omöjligt att rekommendera lösningar på och att den vägen ställa näringslivet inför omöjliga uppgifter. Vi måste underbygga kraven så att vi vet att när vi ställer dem via lagstiftningen så finns det praktiska möjligheter att uppfylla dem.

Jag kan försäkra att om fru Hambraeus får med den borgerliga sidan på ett aktivt arbete för effektiva åtgärder rörande avfallshantering, återvinning och miljöskydd så behöver inte fru Hambraeus känna oro för socialdemokratin på den punkten. Vi skall liksom tidigare göra allt vi kan för att i de här sammanhangen driva på utvecklingen till förmån för en bättre miljö och en förnuftigare resursanvändning.

Till slut vill jag kommentera det som fru Hambraeus tog upp i debatten om den ombudsman som skulle stå till allmänhetens förfogande vid miljöskyddsärenden. Genom den hantering koncessionsnämnden bedriver har vi skaffat oss ett instrument där allmänheten kan bli hörd på ett riktigt sätt och där det förekommer omfattande överläggningar innan man tar ställning i ärendet. Dessutom finns här de normala besvärsvägarna. Jag ser alltså i varje fall inte nu något motiv för att inrätta ett sådant ombudsmannaämbete.

Fru HAMBRAEUS (c):

Herr talman! Jag inser att jordbruksministern inte kan ta ställning till ett förslag om ombudsman på stående fot, men jag hoppas att han vill ta upp det till övervägande inom departementet.

Det är riktigt att allmänheten har möjligheter att under tiden ett ärende förbereds komma med synpunkter. Men när koncessionsnämnden väl har bestämt sig och verksamheten börjat och det då visar sig att verksamheten inte blir som man hade tänkt sig – att miljön förstörs eller koncessionsnämndens villkor inte uppfylls – så visar erfarenheterna på detta område i Sverige att ingenting händer. Ingen har egentligen tid, kunskap, råd eller möjlighet att följa upp frågan och kontrollera verksamheten så som borde göras – utan det får i stället privatpersoner göra som det är nu.

Frågan är om inte ett ombudsmannaämbete här i praktiken skulle kunna visa oss hur lagstiftningen behöver ändras för att vi skall komma till rätta med problemen.

Tisdagen den
11 maj 1976

*Om kommunernas
avfallshantering*

Sedan säger jordbruksministern att om det nu bara gäller att ordna fram lagar så skulle, om jag kunde få de andra borgerliga partierna med mig, också socialdemokraterna vara beredda att medverka till det. Men jordbruksministern glömmer då att det inte bara var starkare lagar jag ville ha utan också möjligheten för företag att leva upp till dem, nämligen att man ställer kapital till förfogande, på sådana villkor att det blir möjligt för en industri som har att konkurrera med andra industrier – också med utlandet – att ändå fortsätta att producera varor.

Jag undrar hur det är med den goda viljan i detta avseende. Det visar sig att när naturvårdsverket för att kunna gå in och hjälpa nu senast äskar 50 milj. kr., varav 25 milj. kr. för hushållsavfall, 10 milj. kr. för annat och 15 milj. kr. för försöksanläggningar, så får verket sammanlagt 15 milj. kr. På de villkoren går det ju väldigt långsamt med förändringar.

Herr jordbruksministern LUNDKVIST:

Herr talman! Man skulle kunna tro att centerpartiet, det parti som fru Hambraeus representerar här, var berett att ta väldiga krafttag för att nu skaffa fram pengar till just den här typen av forskning och försöksverksamhet som fru Hambraeus talade om senast. Det är riktigt att vi inte fick utrymme för mer än 15 milj. kr. i budgeten på den här punkten. Centerpartiet yrkade på 20 milj. kr. Jag tycker inte att dessa 5 milj. kr. i skillnad mellan våra resp. bud motiverar den anklagelse som fru Hambraeus riktar mot regeringen för att vi inte skulle se till att det kommer ordentligt med medel till detta utvecklingsarbetes förfogande.

Sedan är det dessutom så att vi hela tiden har att hålla oss inom ramen för vad statsfinanser och samhällsekonomi tillåter, och det är kanske litet lättare för centern att hålla sig en bit utanför än vad det är för oss.

I sitt senaste inlägg sade fru Hambraeus att vi måste ha effektivare kontroll. Jag kan väl på den punkten också få säga att det som vi har att bevaka från regeringspartiets sida är att vi inte driver fram kontrollapparaten i sådan takt att vi inte samtidigt har bra utbildat folk, människor som har möjlighet att fylla dessa uppgifter på sätt som vi alla önskar. Sedan är det ju ändå så att vi varje år, inte minst i år, möter kritik i ett kör från de borgerliga partiernas sida för att vi inte ser till att byråkratin, som man brukar säga, växer i omfattning. Vi har att försöka gå fram på den här punkten med den sans och den måtta som behövs för att verkligen varenda tjänst som vi tillsätter skall bli ytterligare ett steg i riktning mot ökad effektivitet. Det är alla dessa avvägningsfrågor som vi också måste ta hänsyn till.

Jag skall sluta med att säga att målsättningen är vi helt överens om. De borgerliga partierna skall, som sagt, inte behöva vara oroliga för att inte regeringen driver på i dessa frågor, eftersom vi hela tiden har varit pådrivande. När vi satte i gång de stora diskussionerna om hur vi skulle få en mera planmässig hushållning med våra naturresurser i största allmänhet, möttes vi sannerligen inte av någon större entusiasm på den borgerliga kanten. Det är bra om vi i framtiden får räkna med borgerlighetens intresse på den punkten.

Tisdagen den
11 maj 1976

*Om kommunernas
avfallshantering*

Fru HAMBRAEUS (c):

Herr talman! Jag tror att regeringen kan räkna med att de borgerliga partierna är mycket intresserade av denna fråga. Vi är faktiskt förvånade över att regeringen inte går mer beslutsamt till väga. I själva verket innebär det ju en ur helhetssynpunkt dålig ekonomi – något som också företagen indirekt får bära – när man förstör naturen.

Och då jordbruksministern säger att det blir svårt att nu få fram resurser för att undvika en förstöring, så betyder ju det bara att man inte har tillräcklig insikt om hur allt det här hänger ihop. Kommunerna får investera stora summor för sådant som ändå inte blir bra. Det kostar pengar att hålla på och pumpa upp grundvatten kontinuerligt, kanske århundraden framåt. Att hela tiden med konstlade medel hålla vissa ämnen borta från grundvattnet kostar naturligtvis stora summor. Det kostar att dra ledningar kilometervis för att lakvatten skall samlas upp och renas i reningsverk.

Allt det här kostar således väldiga pengar för kommunerna. Det vore då bättre att se till att en del av dessa pengar i stället gick till industrin som kunde ta till vara avfallet – det kanske skulle bli betydligt billigare ur helhetssynpunkt.

Det är den sortens helhetssyn som det är regeringens uppgift att lägga på de här problemen och alltså se till att de olika delekonomierna som vi har i samhället – kommuner, privatpersoner, näringsliv – får anpassa sig så att det blir bäst för helheten.

Herr jordbruksministern LUNDKVIST:

Herr talman! Jag skall inte fortsätta denna debatt längre.

Jag skall bara säga att det här är precis den utveckling vi vill främja och där vi måste ha industrin med på att utnyttja sitt avfall så långt det är möjligt i den egna processen bl. a. Vi eftersträvar i varje beslut som vi fattar att få till stånd den typen av utveckling. Jag skulle kunna redovisa ett flertal fall där vi har förmått industrin att ge sig in på sådana tankegångar.

Men låt mig till slut ändå få säga, när fru Hambræus talar om att det är så dåligt med handlingskraften på regeringens sida då det gäller resurs-hushållning: Vi hade här bara för några dagar sedan ett förslag från regeringen om att skärpa hushållningen på ett annat område, nämligen i fråga om naturresurshushållningen. Vi fick en, säger en, röst med från den borgerliga kanten. Det räddade visserligen regeringens förslag, men så dåligt kan det ibland på den borgerliga kanten vara ställt med intresset för att få till stånd en mera planmässig hushållning när det gäller viktiga naturresurser här i landet.

Överläggningen var härmed slutad.

Tisdagen den
11 maj 1976

*Om åtgärder mot
försurning av sjöar
och åar*

Herr jordbruksministern LUNDKVIST erhöll ordet för att besvara herr *Hovhammars* (m) den 2 april anmälda interpellation, 1975/76:165, och anförde:

Herr talman! Herr Hovhammar har, mot bakgrund av den försurning av sjöar och vattendrag som sker framför allt i Västsverige, frågat mig om regeringen har givit naturvårdsverket i uppdrag att prioritera vilka vatten som av ekonomiska orsaker eller av fritidsskäl i första hand skall räddas och när åtgärder kan väntas för att hindra en ökad försurning av sjöarna.

Svavelutsläppen hör till de allvarligaste miljöproblemen i vårt land. Regeringen har också vidtagit en rad åtgärder för att motverka hälso- och miljöeffekter av svavelutsläpp. Senast i maj 1975 beslutade regeringen om ytterligare begränsningar av svavelhalten i eldningsolja främst i de av försurning hårdast drabbade delarna av landet. Samtidigt tillsattes en utredning med uppgift att föreslå ytterligare åtgärder för att motverka de negativa effekterna av svavelutsläpp.

Utredningen har i sitt nyligen avlämnade betänkande *Mindre svavel – bättre miljö* föreslagit en rad åtgärder. Utredningens förslag innebär en minskning av utsläppen av svaveldioxid inom landet från nuvarande 800 000 ton per år till 300 000 ton per år. Denna minskning vill utredningen åstadkomma genom ytterligare begränsningar av svavelhalten i såväl lätt som tung eldningsolja, minskade utsläpp från industriella processer och utnyttjande av svavelfria energislag.

Utredningen har vidare föreslagit statliga bidrag till kalkning av försurade vattenområden. Enligt utredningens förslag skall 10 milj. kr. per år under en femårsperiod anvisas till en sådan försöksverksamhet.

Som underlag för utredningens bedömning av behovet av kalkningsåtgärder har i samarbete mellan bl. a. berörda länsstyrelser och fiskerikon-sulenter till utredningen redovisats sådana från fiske- och rekreationssynpunkt värdefulla sjöar och vattendrag som hotas av försurning och som bedöms vara i behov av kalkningsåtgärder. Ett bakgrundsmaterial som kan ligga till grund för prioritering av kalkningsprojekt finns alltså redan tillgängligt.

Betänkandet remissbehandlas f. n. Remisstiden går ut den 15 maj 1976. Regeringen kommer därefter att ta ställning till utredningens förslag.

Herr HOVHAMMAR (m):

Herr talman! Jag vill tacka herr statsrådet för svaret och för den synnerligen positiva anda i vilken det avgivits.

Jag delar helt statsrådets uppfattning att svavelutsläppen hör till de allvarligaste miljöproblemen i vårt land och är också tacksam för de åtgärder mot svavelrik olja som har vidtagits. Men hur välkomna dessa begränsningar än är får de endast en ganska marginell effekt. Det framgår inte minst av det ständigt ökade nedfallet av svavelsyrlighet. År 1970 var nedfallet

ca 20 mg vätejoner per m² och år. De "suraste" observationerna i stora observationsstationer i Västsverige visar att nedfallet f. n. är 55 mg vätejoner per m² och år – alltså i det närmaste en tredubbling på fem års tid. Det är ganska mycket, och det är anmärkningsvärt. Detta innebär att ca 3 gram koncentrerad svavelsyra per m² och år faller ner. Det naturliga försvarssystemet i mark och vatten räcker inte längre till, och vi får därför en ackumulering av svavelsyrligheten. För att förhindra kanske obotliga skador är behovet av skyddsåtgärder därför akut.

Förbudet mot användning av svavelrik olja är, som jag nyss sade, en glädjande men tyvärr inte helt tillfredsställande åtgärd. Nyare observationer visar att endast 20 % av svavelsyrligheten kommer från våra egna tätorter och industrier. Den stora betydelsen av förbudet mot svavelrika oljor ligger därför i att det ger oss en moralisk grund att stå på vid förhandlingar om internationella åtgärder mot försurningen. Sådana förhandlingar på internationellt plan måste nämligen till, därför att 80 % av svavelsyrligheten i vårt land kommer från de tätbefolkade industriområdena ute i Europa. Skall vi komma till rätta med försurningen av luften – som ju också innebär stora hälsorisker, framför allt för barn och åldringar, och dessutom ökade cancerrisker och risker för luftvägssjukdomar bland alla människor – så måste det till internationella överenskommelser. Jag hoppas därför att regeringen kommer att vara mycket aktiv för att åstadkomma sådana internationella begränsningar av svavelutsläppen. Men allt sådant arbete tar tid, och i avvaktan på internationella överenskommelser måste restaureringsåtgärder sättas in, så att inte våra vatten är totalfördärvade den dagen en internationell överenskommelse kan uppnås.

Försurningen är inte bara ett problem för fritidsfolk och naturvårdare. Det är framför allt, som jag nyss konstaterade, ett hälsoproblem och naturligtvis också ett ekonomiskt problem. För yrkesfisket på framför allt lax och laxöring i havet har ett rent sötvatten sin betydelse. Det yrkesmässiga laxfisket utanför Hallandskusten är exempelvis helt beroende av att västkustens floder, där den huvudsakliga reproduktionen av laxen sker, har tillräcklig vattenkvalitet. Detsamma gäller det yrkesmässiga laxfisket i Östersjön. De floder som rinner ut i Östersjön är kanske inte så utsatta för försurningseffekten som floderna på västkusten, men också för Östersjöfiskarna har vattenkvaliteten i floderna mycket stor betydelse. Jag hoppas därför att särskild hänsyn tas till de floder där laxreproduktionen sker, så att yrkesfisket inte drabbas. Det är trots allt ganska många människor som fortfarande har sin utkomst och försörjning som yrkesfiskare.

Jag är fullt medveten om att kalkning av drabbade sötvatten endast är konstgjord andning. Men jag vill sluta med att konstatera att situationen nu är så allvarlig att åtgärder snarast måste sättas in. Vi får bildligt talat inte låta kon dö medan gräset växer.

Herr jordbruksministern LUNDKVIST:

Herr talman! Vi är uppenbarligen helt ense i bedömningen av de negativa effekterna av svavelnedfallet. Inget annat land medverkar till svavelnedfallet

i Sverige i högre grad än vi gör själva. Detta motiverar alltså alla ansträngningar i vårt eget land för att begränsa svavelnedfallet och försöka ersätta det svavelhaltiga energislaget med andra energislag.

Man brukar säga att sammanlagt ungefär 50 % av nedfallet över vårt land kommer utifrån. Det är tillräckligt mycket för att motivera en stor aktivitet från svensk sida för att få till stånd en allmän, internationell uppslutning kring det här arbetet. Vi inte bara kommer att vara aktiva på detta område, utan vi har varit det och är det. Vi har verkat inom Nordiska rådet, OECD och FN:s miljöstyrelse för att vidga kretsen av länder som inser vidden av detta problem och som är beredda att i samarbete med oss internationellt verka för att begränsa det besvärliga problem som svavelnedfallet utgör. Vi kommer att fortsätta att vara utomordentligt aktiva på denna punkt – det kan jag lova.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 11 Om skydd för det svenska havsfisket

Herr jordbruksministern LUNDKVIST erhöll ordet för att besvara herr *Raneskogs* (c) den 6 april anmälda interpellation, 1975/76:168, och anförde:

Herr talman! Herr *Raneskog* har frågat mig hur regeringen ser på frågan om en utvidgning av fiskegränserna till 200 sjömil och vilka åtgärder regeringen är beredd att vidta inom ramen för det nordiska samarbetet för att svenska fiskare skall få behålla möjligheterna till fiske på sina traditionella fångstplatser.

Den fjärde sessionen av FN:s havsrättskonferens har nyligen avslutats. Ytterligare en session kommer att inledas i New York den 2 augusti i år. Det är ännu för tidigt att bedöma vad som blir resultatet av konferensen. Ett resultat som av många bedöms som sannolikt är att kuststaterna ges utvidgade rättigheter till bl. a. fiske i en ekonomisk zon på 200 sjömil. En öppen fråga är vilka rättigheter i zonen som i så fall skall tillerkännas kustlösa och andra i detta avseende geografiskt missgynnade stater. Den svenska delegationen vid havsrättskonferensen verkar för att en kommande havsrättskonvention skall innehålla regler om rätt för fiskare från geografiskt missgynnade stater, dit vi alltså hör, att fortsätta ett traditionellt bedrivet fiske i angränsande staters ekonomiska zoner. Regeringen är dock beredd att acceptera att u-länderna och de i-länder som är särskilt beroende av fisket, exempelvis Island, får exklusiva rättigheter till fisket utanför sina kuster.

En lösning efter dessa linjer skulle ge regeringen ett underlag för överenskommelser som skulle ge bl. a. de svenska västkustfiskarna möjligheter att även i framtiden fiska på sina traditionella fångstplatser i Nordsjön.

Vare sig havsrättskonferensen kan enas om en konvention eller inte, måste vi räkna med att flera kuststater under den närmaste tiden utvidgar sina

fiskegränser. Norge har förklarat att en sådan utvidgning av fiskegränsen norr om 62:a breddgraden är att vänta före utgången av år 1976. Den åtgärden kommer dock inte att beröra de svenska fiskarna eftersom något svenskt fiske inte bedrivs norr om 62:a breddgraden. Inte heller Storbritannien och Danmark torde inom en nära framtid vidta åtgärder som berör traditionella svenska fiskeplatser.

Någon utvidgning av fiskegränserna i Nordsjön synes således inte omedelbart förestående. Regeringen har fortlöpande kontakter med den norska regeringen i denna fråga, och vi har fått försäkringar om att man från norsk sida inte kommer att utestänga de svenska västkustfiskarna från deras traditionella fångstplatser i Nordsjön. Regeringen har goda förhoppningar att få till stånd ett avtal, som ger de svenska fiskarna möjlighet att fortsätta sitt fiske i den del av Nordsjön som blir norsk zon. Även med den brittiska regeringen har vi tagit kontakt, liksom med Danmark. Vi förbereder vidare en kontakt med EG-kommissionen i Bryssel.

När det gäller fisket i Nordsjön vill jag också peka på det s. k. Skagerak-avtalet, som år 1966 ingicks mellan Sverige, Danmark och Norge. Enligt detta avtal är svenska fiskare tillförsäkrade rätten till fritt fiske inom hela det område som täcks av avtalet fram till år 2002. Att märka är vidare att Storbritannien dessutom anslutit sig till 1964 års fiskerikonvention. Denna konvention kan inte sägas upp förrän år 1986 och erbjuder sålunda ett skydd mot att Storbritannien ensidigt vidtar sådana åtgärder att Sverige utestängs från sina traditionella fångstplatser.

I fråga om den framtida regleringen av fisket i Östersjön håller vi nära kontakt med berörda kuststater. Rent allmänt gäller här att våra geografiska förutsättningar är sådana att möjligheterna att åstadkomma för svenskt fiske gynnsamma lösningar bör vara goda.

Herr RANESKOG (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka jordbruksministern för svaret. Det innehåller mycket som är positivt och som kan inge de svenska fiskarna förhoppningar. Likaså är den svenska regeringens bevakning av frågorna om fiskegränserna värdefull. I detta sammanhang kan man också erinra om den bevakning som sker från våra fiskeorganisationer och deras företrädare.

Trots detta befinner sig fiskerinäringen i dag i ett trängt läge, och framtiden är synnerligen oviss för den. Den utvidgning av fiskegränserna till 200 sjömil som debatteras är det allvarligaste hotet. Om både större och mindre stater gör bruk av de rättigheter som de åberopar finns inga gynnsamma fiskevatten kvar för svenska fiskare. Havets frihet håller på att försvinna.

Oron är stor hos fiskarbefolkningen längs alla våra kuster. Verksamma yrkesfiskare säger med tanke på framtiden: Ovissheten är vår svåraste fiende just nu. De frågar: Gör svenska regeringen allt vad den kan för vår näringsgren? I detta avseende känns det därför lugnande att jordbruksministern nu ger besked om att regeringen tänker bevaka att svenska fiskare får behålla sin hävdvunna rätt att fiska i Nordsjön.

Tisdagen den
11 maj 1976

*Om skydd för det
svenska havsfisket*

Att Sverige har föga att hämta vid havsrättskonferenserna synes rätt uppenbart. Det förefaller långt effektivare att regeringen snarast gör upp ett gynnsamt avtal med våra skandinaviska grannar liksom med England. Att föra frågan till EG-kommissionen i hopp om hjälp torde inte heller ge någon större vinst. Skall våra gamla fiskevatten kvoterats med övriga Europa lär det inte bli så stor bit över åt svenskarna – Englands kamp mot Island röjer hårda tag.

Oron för näringens framtid tycks avgöra näringens öde i nuet. Färskas uppgifter ger vid handen att vår fiskeflotta krymper oroväckande. Öar som för några år sedan hade tjugtals båtar i verksamhet har nu en eller ett par båtar kvar. Som exempel kan jag nämna Gullholmen och Knipplan.

Ovissheten påverkar även materielltillgången. En fiskare berättade för mig så sent som i går att wire för trålning inte längre tillverkas i Sverige. Endast danskarna saluför en typ wire, som dock har mycket dålig kvalitet och rostar kraftigt redan efter tre veckor. Livslängden på denna wire är endast en tredjedel av den gamla svenska varans. Ett annat hjälpmedel, som fiskarna kallar schackel, finns inte längre i marknaden. Det används som koppling mellan trål och trålläm.

Ovissheten inför framtiden gör ytterligare att inga unga män vågar satsa på fiskerinäringen längre. Den gamla stammen av skickliga yrkesfiskare håller på att dö ut. Vid krig eller avspärning skulle denna nyttiga och förnämliga yrkesgren ligga mycket illa till. Det är angeläget att regeringen kan komma fram till uppgörelser och avtal, främst med Norge, för att återställa arbetsro och framtidshopp för våra svenska fiskare. Även Östersjöfiskarna synes i dag behöva få garantier för framtiden.

Både vad det gäller gränserna för fisket och stödet för en lyckosam utveckling synes det i dag klart att hjälp måste komma från regeringens och riksdagens sida. Näringsgrenen måste få hjälp att överleva.

De föreliggande avtalen, som sträcker sig några tiotal år framåt i tiden, är alltför kortfristiga för att ge trygghet åt en näringsgren som vårt havsfiske, vilket i dag kräver en dyrbar investering från fiskarbefolkningens sida. Frågan är därför: Kan regeringen mycket snart ge fiskarbefolkningen betryggande löften?

Skulle övriga Nordsjöstater kräva en 200-milsgräns kommer andra stater att tränga in på svenska fiskevatten nära våra kuster och där åstadkomma en total utfiskning. För att undvika detta är det synnerligen angeläget att riktiga avtal snarast upprättas.

Herr ÅBERG (fp):

Herr talman! Jag har helt nyligen kommit hem från New York efter att ha deltagit i den svenska delegationen vid havsrättskonferensen. Jag har alltså en tid levt mycket nära dessa frågor.

Jag vill gärna säga att den svenska delegationen intensivt arbetat enligt regeringens intentioner, som jordbruksministern här redogjorde för. Det vill jag som representant för det svenska yrkesfisket gärna intyga.

Tyvär blev det i slutet på denna del av konferensen en rätt dyster stäm-

ning. Den text som slutligen lades fram, och som man hade hoppats skulle bli något av en kompromiss som kunde ge vissa förhoppningar för det svenska fisket, blev ganska negativ. Dess bättre är därmed inte det sista ordet sagt; som nu jordbruksministern här nämnde börjar en ny session den 2 augusti i år. Man får hoppas att det då skall bli något större möjligheter.

Men överallt tycks trycket från kuststaternas sida vara mycket svårt för de stater som är kustlösa, eller annars geografiskt missgynnade. Till de geografiskt missgynnade staterna hör också Sverige när det gäller Nordsjön.

Än så länge arbetar man utifrån de förutsättningarna att kuststaterna skall ha rätt till alla de resurser som finns inom fiskeområdet, om de själva har möjlighet att ta till vara dessa resurser. Däremot skall de kunna dela med sig av resurser som de själva inte behöver eller inte kan ta till vara. När det gäller Nordsjön är detta rätt skrämmande aspekter. Det råder inget tvivel om att kuststaterna runt Nordsjön – Norge, Storbritannien, Västtyskland osv. – själva kan ta till vara alla resurser i Nordsjön, och under sådana förhållanden blir det ingenting över för oss. Vi hoppas att vi, som jordbruksministern här varit inne på, skall få till stånd en lösning som trots allt gör det möjligt för oss att fortsätta.

Det förhållandet att det blir en ny session redan den 2 augusti pekar på den nervositet som finns ute i världen och i FN-kretsarna. Om man skjuter alltför länge på nästa session skulle detta i sin tur påskynda de unilaterala utflyttningarna av gränserna. Jag undrar om inte jordbruksministern är en aning för optimistisk när han säger att Norge förklarat att man kommer att flytta ut gränsen norr om 62:a breddgraden under 1976 men icke söder därom – alltså icke på de områden som berör svenska fisket.

Vi får inte glömma bort att trycket från fiskarna i såväl Norge som Storbritannien och även andra länder blir allt starkare. Den 62:a breddgraden kan kanske vara alldeles självklar som gräns ännu så länge, men vi har ingenting som säger att man inte relativt snart kan ändra sig. När vi nu vet att Storbritannien motas bort från Island och att Norge gör en liknande utflyttning norr om 62:a breddgraden så krymper möjligheterna mer och mer för Storbritanniens fiskare. Detta kan göra att engelsmännen i ren desperation flyttar ut sina gränser. Vi får också komma ihåg att ett land som USA redan klart uttalat att om det inte kan träffas någon överenskommelse relativt snart inom FN kommer USA att flytta ut sina fiskegränser till 200 sjömil. Canada är inne på samma linje. Mexico har redan gjort ett uttalande om att man tänker gå på samma linje. Utflyttningarna kan således vara betydligt närmare i tiden än jordbruksministern här tror.

Jag sätter dock värde på att regeringen gör allt vad som göras kan. Jag vet också att det hålls fortlöpande kontakter med den norska regeringen och att man har goda förhoppningar om ett avtal. Det är dock oerhört viktigt att ett sådant avtal blir ett avtal på lång sikt och icke ett avtal på några få år. Tiden rinner nämligen fort. Det är också mycket viktigt att man håller kontakt med den brittiska regeringen och att man förbereder kontakter med EG-kommissionen. Förmodligen blir det EG-kommissionen som får sista ordet i fråga om de vatten som Norge icke kommer att lägga

Tisdagen den
11 maj 1976

*Om skydd för det
svenska havsfisket*

sig till med.

När det gäller Skagerakavtalet, som kommer att gälla till år 2002, är jag knappast oroad. Där har vi ungefär samma intressen i de tre skandinaviska länderna Sverige, Norge och Danmark. Jag tror faktiskt på att det avtalet kommer att löpa till dess.

Däremot kan jag inte säga annat än att jag är en aning orolig för 1964 års fiskerikonvention, som Storbritannien är anslutet till och som utlöper år 1986. Jordbruksministern ansåg att den icke kan sägas upp. Jag undrar om man kan vara så kategorisk här. Det finns i alla fall en del internationella jurister som tror, att i och med att en havsrättskonvention tillskapas kommer alla andra konventioner att kunna sägas upp. Det skulle vara intressant att höra om jordbruksministern är säker på sin sak här eller om det mer är ett antagande att andra konventioner ändå kommer att löpa.

När det gäller Östersjön är det riktigt att vi har större möjligheter. Vi kan diskutera med de andra länderna. En nackdel finns dock här, och det är att om vi förlorar fiskevatten på andra håll blir trycket på Östersjön betydligt starkare än tidigare. Detta kan komma att skapa stora problem för oss.

Herr jordbruksministern LUNDKVIST:

Herr talman! Herr Raneskog frågade mig om regeringen mycket snart kan ge fiskarbefolkningen besked om hur det skall bli med det svenska fisket i framtiden. Herr Åberg har redan belyst de problem som vi i det sammanhanget i första hand kommer att stå inför, nämligen hur vi skall kunna skapa så gynnsamma villkor som över huvud taget är möjliga när det gäller att få fiska i framtiden. Det är ju det frågan närmast gäller vid diskussionerna på det internationella planet.

När jag talade om vad som kan komma att hända i fråga om bl. a. utflyttning av fiskegränser i Nordsjön påpekade jag att ingenting var omedelbart förestående på den punkten såvitt vi nu kan bedöma. Jag uttrycker mig så, eftersom vi vid de kontakter vi haft med berörda länder fått utfästelser – och detta tycker jag det finns anledning att markera i den svenska riksdagen – att vad dem anbelangar ingenting skall komma att hända beträffande det svenska fisket utan att vi tillsammans diskuterat frågan ordentligt.

Mitt uttalande beträffande 1964 års konvention grundar sig på att vi i Storbritannien har klargjort hur vi ser på denna konvention och att den brittiska regeringen därvid förklarar sig vara medveten om våra synpunkter. Mot den bakgrunden är det naturligt för mig att tolka frågan om 1964 års konvention som jag gjort.

Regeringen försöker alltså att vid varje tillfälle – såväl på havsrättskonferensen som i andra internationella sammanhang – på bred front verka för det som måste vara regeringens uppgift, nämligen att bevara möjligheten för de svenska fiskarna och för den svenska fiskerinäringen att även i framtiden få utnyttja sina internationella vatten. Som herr Raneskog vet sysslar vi också med de andra problem som finns på fiskerinäringens område. I gott samförstånd med fiskarnas egna organisationer vill vi inom

fiskerikommittén verka för att fiskarbefolkningen skall kunna gå en tryggad framtid till mötes. Det besked jag i dag kan ge är alltså att vi tillsammans med fiskarna själva gör vad som över huvud taget är möjligt för att – såsom en slutprodukt av allt som nu pågår på fiskerinäringens område – komma fram till en situation där de som i framtiden skall ägna sig åt fiske skall veta att detta kan ge dem en tryggad försörjning.

Herr RANESKOG (c):

Herr talman! Jag är tacksam för jordbruksministerns komplettering nu. När det gäller Norge vill jag gå tillbaka till det svar jordbruksministern har lämnat. Där sade han: "Regeringen har fortlöpande kontakter med den norska regeringen i denna fråga, och vi har fått försäkringar om att man från norsk sida inte kommer att utestänga de svenska västkustfiskarna från deras traditionella fångstplatser i Nordsjön."

Jag är intresserad av att veta i vilken form sådana försäkringar givits. Har de lämnats vid muntliga underhandlingar, eller föreligger här ett kontrakt? Jag tror att det är ganska viktigt att vi får veta bakgrunden till detta. Vi bör inte ligga i allmänna underhandlingar som kan glida åt något för oss oönskat håll allteftersom det tryck som så småningom kommer att drabba oss inom fiskerinäringen ökar, vilket ju herr Åberg erinrade om.

Herr ÅBERG (fp):

Herr talman! Jag vill fråga jordbruksministern: Är det inte en aning farligt att utan vidare hålla fast vid vår egen tolkning när det gäller 1964 års konvention? Jag är klar över att vi gärna vill tolka den så att den gäller till år 1986, men kan vi göra det enbart mot bakgrunden av att man i Storbritannien har sagt att man förstår att vi tolkar konventionen på detta sätt? När det finns internationella jurister och experter som har den uppfattningen att den paketkonvention som man nu arbetar med på havsrättens område eventuellt kan komma att betyda att alla andra konventioner blir inneslutna i denna och i övrigt försvinner så att den nya texten tar över på alla områden, är det väl rätt viktigt att vi på svensk sida får veta om vi verkligen hundra procentigt kan lita på att vi fram till 1986 har rätt att fiska på den brittiska sidan av Nordsjön och att vi inte svävar i det blå och bara håller fast vid vår egen uppfattning.

Herr jordbruksministern LUNDKVIST:

Herr talman! Om det sista vill jag säga till herr Åberg att jag tycker att det är betydligt farligare om vi själva ifrågasätter vår egen tolkning. Vi har redovisat hur vi vill tolka den överenskommelse som ligger inom ramen för konventionen och har alltså gjort den brittiska regeringen medveten om vår syn på tolkningen av det hela. Det är ju inte bara i fiskefrågor som vi skall umgås med varandra, och detta är så långt som vi kunnat driva det här resonemanget. Jag tycker att det är utomordentligt angeläget att vi inte själva demonstrerar någon tveksamhet på den här punkten. Jag

tror att det är den bästa hållning som vi f. n. kan inta i det sammanhanget. Det innebär inte att vi skall underlåta att göra allt i andra sammanhang som kan vara nödvändigt i händelse av att något skulle inträffa som vi inte tycker oss ha anledning att räkna med, om jag får uttrycka mig så.

Sedan när det gäller frågan om på vilket sätt man på norsk sida har gett uttryck för det som mitt svar inrymmer, nämligen att man inte avser att förmäna de svenska fiskarna rätten att fiska på sina traditionella vatten, har vi vid varje överläggning varit angelägna om att de uttalanden som har gjorts till pressen och i övrigt har fått formen av deklARATIONER från den norske chefsförhandlaren och även från den norske fiskeriministern. Dessa deklARATIONER har den norske chefsförhandlaren, minister Evensen, upprepat i offentliga tal som han hållit. För icke så länge sedan skymtade vi att en representant för den norska delegationen på havsrättskonferensen också hade gett uttryck för att det var en sådan lösning för svenskt vidkommande som man avsåg, en lösning som skulle ge möjlighet för de svenska fiskarna att fortsätta att fiska på sina traditionella vatten.

Med andra ord: Vi försöker i alla sammanhang att få fastslaget att de vatten där vi traditionellt har fiskat skall vi även i fortsättningen få utnyttja.

Herr ÅBERG (fp):

Herr talman! Jag är tacksam för i synnerhet den senare delen av herr statsrådets svar till mig. Det är värdefullt att det blev sagt att även om man håller fast vid sin egen uppfattning – vilket man bör göra – och arbetar utifrån den, får man inte bara förlita sig på den och låta tiden rinna i väg. När havsrättskonventionen är tagen kan man då kanske stå inför det faktum att man blivit lurad. Man bör under tiden arbeta även från andra förutsättningar så att man inte hamnar i en fälla. Jag tror att det var värdefullt att statsrådet sade ifrån att man arbetar utifrån båda förutsättningarna.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 12 Föredrogs och hänvisades

Proposition

1975/76:178 till skatteutskottet

§ 13 Föredrogs men bordlades åter

konstitutionsutskottets betänkanden 1975/76:47–49

skatteutskottets betänkande 1975/76:60

försvarsutskottets betänkande 1975/76:37

socialförsäkringsutskottets betänkanden 1975/76:35, 36 och 38,

socialutskottets betänkanden 1975/76:38 och 40

trafikutskottets betänkanden 1975/76:18 och 24

jordbruksutskottets betänkanden 1975/76:40 och 41

näringsutskottets betänkande 1975/76:59

inrikesutskottets betänkanden 1975/76:40 och 41

civilutskottets betänkande 1975/76:27

§ 14 Föredros och bifölls interpellationsframställningen 1975/76:178.

§ 15 Herr talmannen meddelade att på föredragningslistan för morgondagens sammanträde skulle trafikutskottets betänkanden nr 18 och 24, kulturutskottets betänkande nr 37, konstitutionsutskottets betänkande nr 47 och näringsutskottets betänkande nr 59 i nu angiven ordning uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden samt utbildningsutskottets betänkande nr 27 sättas sist.

§ 16 Anmäldes och bordlades

Redogörelse

1975/76:24 Nordiska rådets svenska delegations berättelse om rådets tjugofjärde session

§ 17 Anmäldes och bordlades

Konstitutionsutskottets betänkande

1975/76:52 med anledning av riksdagens förvaltningsstyrelsens förslag (1975/76:22) till vissa ändringar i ersättningsstadgan för riksdagens ledamöter jämte motion

Socialförsäkringsutskottets betänkande

1975/76:41 med anledning av motioner om en utredning av sjukfrånvaron i arbetslivet

Utbildningsutskottets betänkande

1975/76:31 angående verkställd granskning av förvaltningen av Stiftelsen Riksbankens jubileumsfond under år 1975

Näringsutskottets betänkanden

1975/76:51 med anledning av propositionen 1975/76:100 i vad gäller anslag inom arbetsmarknadsdepartementets verksamhetsområde avseende företagareföreningarna och av dem administrerad garanti- och långivning jämte motioner

1975/76:52 med anledning av propositionen 1975/76:151 om överlåtelse av aktier i Svenska Utvecklingsaktiebolaget, m. m. jämte motioner

1975/76:55 med anledning av propositionen 1975/76:100 i vad avser vissa anslag inom industridepartementets verksamhetsområde jämte motioner

Civilutskottets betänkande

1975/76:28 med anledning av motioner rörande planering och byggande

Nr 122

Tisdagen den

11 maj 1976

Tisdagen den
11 maj 1976

*Anmälan av
interpellation*

Anmäldes och bordlades följande interpellation som ingivits till kammarkansliet

den 11 maj

1975/76:179 av herr *Wennerfors* (m) till herr socialministern om särskilda åtgärder mot alkoholmissbruk bland ungdomar:

Den 18 februari tillsattes inom kanslihuset en beredningsgrupp som med alkoholpolitiska utredningens betänkande och remissvaren som underlag skulle utarbeta ett förslag till proposition i alkoholfrågan. I anledning av detta väcktes motioner med krav att något bör göras åt mellanölet utan att man väntar några månader på beredningsgruppens resultat.

Beträffande ungdomens alkoholvanor finns i dag en hel del undersökningsmaterial. Skolöverstyrelsen gör årliga undersökningar. Under åren 1971–1975 har också SIFO gjort undersökningar om ungdomens alkoholvanor.

Av alla dessa undersökningar framgår att mellanölskonsumtionen är på tillbakagång bland ungdomarna och att ölbruket inte generellt kryper längre ned i åldrarna. Undersökningarna visar också att de ungdomar som dricker alkohol inte håller sig till en sort. Man kombinerar sprit, vin och mellanöl på olika sätt. I årskurs 9 gör 90 % och i årskurs 6 gör 60 % av dem som över huvud taget dricker på detta sätt. Men frågan om mellanölet blir en inkörsport till starkare drycker är svår att besvara.

Sambandet mellan mellanölsdrickande i tonåren och den fortsatta alkoholkonsumtionen har undersökts av alkoholforskarna Erland Jonsson och Björn Hibell. Att undersöka om det fanns ett samband mellan mellanölsdrickande och senare alkoholkonsumtion var omöjligt, eftersom det redan 1968 var så att man kombinerade olika drycker. I stället jämförde man ungdomarnas konsumtion av öl, vin och sprit år 1968 med deras totalkonsumtion av alkohol år 1972. Sambandet visade sig vara mycket svagt. Största sambandet fann man mellan totalkonsumtion 1968 och totalkonsumtion 1972, dvs. om en person drack mycket alkohol 1968 så var det mer troligt att han drack mycket också 1972. Det lägsta sambandet fanns mellan mellanölskonsumtion 1968 och total alkoholkonsumtion 1972.

Samma forskare säger: "Vad som ur alkoholpolitisk synpunkt synes vara fruktbart att diskutera är inte vad man debuterar med, och inte heller vilka drycker man sedan konsumerar, utan varför somliga dricker så stora kvantiteter att de blir, och också har för avsikt att bli, berusade."

Man kan alltså säga att endast 10 % av dagens ungdom avhåller sig från alkoholhaltiga drycker. Man kan också säga att mellan 5 och 10 % av ungdomarna är storkonsumenter och att det tycks ske en övergång till starkare drycker.

Alkohol är alltså inte ett generellt problem för alla ungdomar. Men för en liten del av dem är det ett verkligt problem. Speciellt oroväckande är

det att även bland de allra yngsta, 12–13-åringarna, andelen som någon gång druckit sprit har ökat till 17 % 1975 (enligt SIFO 1975).

Generella åtgärder som att avskaffa mellanölet är ingen lösning på det alkoholpolitiska problemet, dels därför att ungdomar bevisligen kan få tag på vin och sprit fastän de är för unga för att få handla på Systembolaget, dels därför att sådana generella åtgärder kan bryta den pågående trenden hos måttlighetskonsumenterna att gå över till lättöl. I stället bör man sätta in åtgärder exakt där problemen finns. I de kommuner, de stadsdelar, de skolor och de gäng där man vet att det finns ungdomar som dricker mycket eller som löper risk att börja göra det skall man sätta in de åtgärder som behövs.

I en proposition från den 19 februari föreslås att 4 milj. kr. anslås till upplysning i alkoholfrågan budgetåret 1976/77. Det är positivt att det satsas på upplysning i detta ämne, men det finns en risk att informationen inte når dem som bäst behöver den, om man arbetar på traditionellt sätt. Ungdomar tar starkt intryck av det som deras egna kamrater säger. Därför borde informationen gå genom ungdomarna själva för att ha bästa effekt.

Rena informationsåtgärder bör kombineras med åtgärder för att skaffa både meningsfullt arbete och engagerande fritidssysselsättning åt ungdomar i riskzonen. Dessa bör hjälpas till alternativ till att driva omkring och att dricka. De 5–10 % av ungdomarna som dricker alkoholdrycker regelbundet och som befinner sig i sociala problemsituationer är kända av skolpersonal, socialassistenter och fritidsledare. Ofta har denna personal också idéer om vad man skulle kunna göra för dessa ungdomar, om man bara hade resurser.

Riksdagen beslöt i december 1973 att anslå 15 miljoner till särskilda åtgärder på skolans område (s. k. SÅS-pengar). Medlen skulle gå till de kommuner som hade de största problemen. Merparten skulle användas till personell förstärkning av undervisningen och en mindre del (4,9 miljoner) till elevvård och fritidsverksamhet. Redan i mars 1974 var denna nya verksamhet i gång i ett antal kommuner. Dessa SÅS-medel har sedan ökat, och för läsåret 1975/76 var 29,8 milj. kr. tillgängliga, varav 9 milj. kr. till elevvård och fritidsverksamhet.

Ansökningarna har ställts till SÖ, som också fördelat medlen. Särskilda åtgärder på skolområdet har upplevts mycket positivt. Elever med problem har kunnat få snabb och mer adekvat hjälp. Borde inte samma metod kunna tillämpas när det gäller åtgärder mot alkoholmissbruk bland ungdom? I varje kommun finns det samrådsorgan för ungdomsfrågor. Däri ingår representanter för skola, socialnämnd, fritidsnämnd och polis. Dessa organ har en god överblick över de förhållanden som kommunens ungdomar lever i. Somliga kommuner har också motsvarande samrådsgrupper ute i rektorsområdena eller kommundelarna, och dessa lokala grupper vet i många fall ännu bättre var problemen finns och vilka åtgärder som borde sättas in.

Nykterhetsorganisationen Verdandi i Botkyrka bedriver sedan 1974 ett kontaktskapande arbete i bostadsområdena Fittja och Norsborg. Rehabiliteringsverksamhet för medmänniskor med s. k. alkohol- och narkotika-

problem är den officiella beteckningen hos socialstyrelsen, som har anslagit pengar till projektet. Verdandi har lyckats nå de persongrupper som är svårast att få med i en organiserad verksamhet, vilket finns beskrivet i boken 24 timmar i Fittja.

Professor Åke Edfeldt och journalisten Bengt Michanek kom 1971 ut med boken En motbok om mellanöl. I den diskuteras bl. a. samhällets information och åtgärder, och författarna presenterar också ett förslag hur information till ungdom genom ungdom skulle kunna lämnas. Man redovisar också erfarenheter från två praktiska experiment med informations-spridning på detta sätt.

Man borde på samma sätt som på skolområdet omgående ställa medel till förfogande för särskilda åtgärder mot alkoholmissbruk bland ungdomar. Medlen skall vara behovsriktade och fördelas lämpligen av socialstyrelsen direkt till kommunerna. Inom kommunen bör socialnämnden vara den instans som ansöker om medlen och ansvarar för verksamheten i samråd med övriga nämnder som arbetar med ungdom.

Skälet till att jag vid denna tidpunkt ber att få framställa en interpellation i denna fråga är dels regeringens beslut att uppskjuta propositionen om den framtida alkoholpolitiken, dels motionskraven på att riksdagen skall lösa de oroande alkoholmissbruksproblemen bland viss ungdom genom att mellanölet avskaffas. Varken i motionerna eller vid utskottsbehandlingen – såvitt det är känt – har omgående och tillräckligt konstruktiva åtgärder bland de unga missbrukarna föreslagits. I nuvarande situation skulle ett snabbt regeringsinitiativ i enlighet med interpellationens syfte hälsas med tillfredsställelse. Med hänvisning till det anförda anhåller jag att till herr socialministern få ställa följande fråga:

Är socialministern beredd att omgående pröva möjligheten att i enlighet med principen om de s. k. SÅS-pengarna på skolområdet ställa medel till förfogande för särskilda åtgärder mot alkoholmissbruk bland ungdomar?

§ 19 Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 10 maj

1975/76:360 av herr *Börjesson* i Falköping (c) till fru statsrådet *Sigurdson* om katastrofhjälp åt Italien:

Under de senaste dagarna har Italien drabbats av en jordbävning, vars konsekvenser man ännu ej kan överblicka. Den är en av de största naturkatastroferna under senare tid. Enligt pressuppgifter beräknas antalet dödsoffer uppgå till 1 000 och antalet hemlösa räknas i tiotusental. Katastrofen är av den omfattningen och dess skadeverkningar av den storleksordningen att internationella hjälpinsatser erfordras för att lindra den värsta nöden.

Vårt land, som undslupit naturkatastrofer av detta slag, bör inte minst därför ta initiativ till att skyndsamma hjälpinsatser kommer till stånd för att lindra skadeverkningarna av den senaste tidens stora naturkatastrof som drabbat nordöstra Italien.

Vill regeringen ta initiativ till att ekonomisk hjälp utgår av statsmedel för att lindra skadeverkningarna av den naturkatastrof som drabbat Italien under de senaste dagarna, och av vilken omfattning kan i så fall denna hjälp bli?

den 11 maj

1975/76:361 av fru *Mogård* (m) till herr utbildningsministern om utgivningen och spridningen av noter:

I direktiven till 1968 års litteraturutredning ingick att de sakkunniga borde aktualisera frågan om förmedlingen av noter genom försäljning och biblioteksverksamhet. Utredningen ansåg sig emellertid inte i stånd att på ett sakkunnigt sätt belysa problemen och föreslå adekvata åtgärder. Utredningen föreslog därför att en särskild sakkunnig skulle utreda de speciella problem som är förknippade med utgivning och spridning av noter.

När avser statsrådet att i enlighet med litteraturutredningens förslag låta en särskild sakkunnig utreda problemen på musikområdet? Avser statsrådet att vidta några åtgärder för att stödja utgivning av äldre svenska musikalier i avvaktan på att en utredning kommer till stånd?

§ 20 Kammaren åtskildes kl. 17.36.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert